

Joka Žigon | Nikoli več vojské

Igra v šestih odrskih podobah.

»Nulla salus bello!«

P. Vergilius Maro, Aeneis XI, 362.

O S E B E :

Senator Golob, industrijec.
Njegova žena.
Eva, njegova hči.
Vid Pipan, dr. ing. chem.
Mart Marinko, poročnik.
Profesor dr. Lom, zdravnik.
Poslanec Kolar.
General Mak.
Katarina, postrežnica.
Pavle, njen sin.
Poldka, njena hči.
Trije Katarinini otroci pod desetimi leti.
Neznano dekle.
Gostje, vojaki, ranjenci, bolniški strežaji, množica.

Godi se v bližnji prihodnosti Evrope. Od prve do zadnje podobe mine več let.

1. podoba: Pred viharjem.

Scena: eleganten salon v enotnem slogu.

V ospredju levo številni težki naslanjači okrog nizke mize, po kateri so razstavljene kadilske potrebščine; desno nizki stolčki okrog kadilske mizice. — Ob desni steni spredaj aparat za televizijo z dvema stoloma brez naslona, na sredi velika dvokrilna steklena vrata, skozi katera se deloma vidi v veliko, razsipno opravljeno jedilnico. — V zadnji steni na sredi vrata na hodnik, na levi mizica s telefonskim aparatom na zvočnik in na slušalko. — V levi steni na sredi široko tridelno okno, spredaj pa manjša kredenca z žganimi pijačami, s cigarami in cigaretami, s sladkarijami in finimi servisi za kavo in liker. — Moderna indirektna razsvetljava. — Prazna mesta ob stenah so zastavljena s podstavki, na katerih stoje velike japonske vaze in bohotne rože.

Poleti okrog poldneva: skozi odgrnjeno okno lijejo sončni žarki.

Ko se zagrinjalo dvigne, je oder nekaj časa prazen. Iz jedilnice se sliši glasno govorjenje, žvenketanje kozarcev in smeh. Skoraj obenem pa potem vstopita v salon Eva Golobova in Vid Pipan, prva skozi desna, drugi skozi zadnja vrata. — Eva, hčerka edinka industrijca Goloba, je zelo mlada, še vsa brsteča deklica bleščeče zunanosti in čiste, od nobenega viharja skaljene duše, ki gleda na svet z velikimi otroškimi očmi in v žaru petošolskih idealov. — Pipan, doktor-inženir kemije, je komaj-mož naravne, ne-ameriške elegancije in uglajenosti, po temperamentu svetlega, veselega duha, katerega je pa močno razril moderni agnosticizem.

Eva in Pipan se ob vstopu ozreta po salonu in ko drug drugega zagledata, se hudomušno nasmehneta. Eva krene takoj k televizorju, za njo polahko stopa Pipan, oprezno se ozirajoč na desna vrata.

Pip an (*z vzdihom sede na stol pri televizorju*): Hvala Bogu, za nekaj minut sva jim ušla! (*Vzame dozo iz žepa in si prižiga cigareto.*) Uh, kako sem že sit teh formalnosti, vljudnosti in ceremonij!

Eva (*pristopi k Pipanu in ga rahlo boža po laseh*): Jaz tudi, dragi dragi! (*Ga prime z rokami za glavo, prisrčno*): Pa le potrpi, bo pa potem toliko lepše, ko bova sama! (*Ga poljubi na oči.*)

Pip an: (*mirno, ne da bi se vdal ljubkovanju*): Če bova sploh kdaj!

Eva (*začudeno*): Kako to misliš?

Pip an: Saj vidiš, v kakšnem slabem znamenju praznujeva svojo zaroko!

Eva (*sede Pipanu v naročje*): V kakšnem znamenju?

Pip an: (*še vedno hladen*): V znamenju vojské, to ve vendar vsak otrok. Časopisje je je polno; radio jo oznanja dan in noč kot zloveški skovir; v zraku visi nekaj težkega, ljudje so nemirni, razdraženi kot v zatišju pred nevihto. — Prav nič dobrega nimamo pričakovati!

Eva (*še nadalje poskuša premamiti Pipana*): Ah, kaj ti roji po vroči glavi! Vojska! Vojska! Kaj pa naju to briga!

Pip an (*ustavi Evo v ljubkovanju; z rahlim očitanjem*): Briga! Eva, vse, nas vse to briga!

Eva (*ne odneha z nežnostmi niti z omalovaževanjem*): Še malo ne! — In če bi tudi zares izbruhnila vojska, kar pa ni prav nič gotovo, saj veš, da bi te papa obdržal v laboratoriju in bi ti ne bilo treba na fronto. Doma smo pa zavarovani proti vsemu, preskrbljeni z neuničljivo hrano za več let in z najmodernejšim zavetiščem proti bombam in plinom. — (*Poredno*): Uh, če bi bil moj fant še tak strahopetec, bi vendarle ne bilo treba, da se mu tresejo hlačke!

Pip an (*na lahno potisne Evo s kolen in vstane*): Kakšne besede, Eva! — Strahopetec! — Za to sploh ne gre. Strah ni nič. Vojska pa je nekaj, ne samo nekaj, marveč velika grozota. Prav mi, ki v tovarni tvojega papana pripravljamo vojne pline, vemo to posebno dobro. (*Gre nemirno k mizi na levi in otresa pepel s cigarete.*) Kadar začne, bo prava morija! Moderno orožje bo v nekaj urah zdrobilo in uničilo milijonske armade, da ne bo ostalo drugega kot cele goré krvavega človeškega mesa. Še huje pa je, da bo civilno prebivalstvo v zaledju, v prvi vrsti žené in nedolžni otroci, še bolj prizadeto. Letala bodo z bombami poteptala cela mesta v prah, s plini podušila vse, kar bo v njih živega — ljudi, živali, rastline, z bakterijami zastrupila zrak, vodó in zemljó. — (*Kakor bi se obtoževal:*) In jaz sem v naši državi med prvimi izvedenci za te pline!

Eva (*se dela neprizadeto*): Kakšne črne misli! — Popolnoma pozabljaš, da zdaj v mirnem času teh strupov ne izdelujemo, marveč smo le pripravljeni za vsak primer, da lahkó čez noč preuredimo celo pod-

jetje. To pa preprosto moramo, ker nam je tako ukazano od Osrednjega odbora za državno obrambo. Nihče se ne more upreti njegovim odredbam: eni pojdejo v boj na nož, drugi bodo obvezovali ranjence, mi pa — mi bomo izdelovali strupene pline! Zapoved je zapoved!

Pip an (*maje z glavó*): Občudovanja si vredna v tej svoji preprostosti, s katero jemlješ dane stvari enostavno kot dane stvari, ne da bi se vznemirjala zaradi okoliščin, ki jih natančneje določajo in označujejo. (*Intenzivno:*) Ali resnično misliš, da je izdelovanje vojnega plina res zgolj kemičen proces? Tako bi lahko gledali na zadevo epruvete, baloni, kotli in cevi, po katerih se kemikalije prerivajo, mešajo in spajajo. Človek pa ne more biti spričo njih tako neobčutljiv in brez brige, ker ima vest! — Kaj bo učinek tega in tega plina? — mi nenehoma bega po glavi. In ker ga dobro poznam, se dostikrat izprašujem, če bi ne bila prav za prav moja dolžnost, uničiti navodila s formulami, razbiti aparate, pognati vso tovarno v zrak!

E va (*je medtem sedla na stol pri televizorju in se nekoliko kuja*): Ne, prav nič nisi podoben inženirju! To je postopaška sofistika! — Kako pa naj se filozofija ujema s stvarnostjo kemičnih formul CO₂, Na Cl in tako dalje? Eno ali drugo, oboje ne gre v isto glavo! — (*Nejevoljno:*) Čemu sva pa prav za prav prišla semkaj? Da se pričkava o vojski, ki je nikjer ni in ki je ne bova ne povzročila ne preprečila?

Pip an (*počasi pride do Eve od zadaj in jo poboža; dobrohotno*): Da, imaš prav, pustiva to! Izrabiva te kratke minute — (*se vprašujoče ozre na desna vrata in nekoliko časa prisluškuje*) kmalu pridejo sem!

E va (*vzame Pipanovo rokó v svojo in si jo pritiska k licu; nežno*): Zdaj vsa še sama, a kmalu ne bova več!

Pip an (*ne razume Eve in se čudi*): Seveda — toda kako to misliš?

E va (*sanjavo*): Čez eno leto, morebiti še prej, bomo že trije. — Tu-le v meni se bo začelo majhno, nevidno življenje in bo rastlo — kar vidim ga že: modre očke, svetli kodrci, rdeča lička... (*Se stisne k Pipanu:*) Oh, kako težkó čakam, Vid!

Pip an (*presenečen*): Ljuba, draga Evica —

E va (*se ne da motiti*): Ne, ne vidim samo enega, več, veliko več: Primožek, Alenčica, Boštjanček, Bredica, Tomažek, Marjetica...

Pip an (*odtegne Evi rokó; usmiljeno*): Za boga, Evica, saj fantaziraš!

E va (*kakor prej*): Ne, ne, le svoje vroče želje vidim tako resnično upodobljene, žive pred seboj. — Tako rada bi imela otroke, ne le enega, dva — več, vsako leto enega. Če bi jih potem postavila v vrsto, bi bili kot stopničke. (*Kaže z rokó, kako stoje po velikosti, ne da bi kaj govorila.*)

Pip an (*je odšel k naslanjačem na levi in od tam žalostno gleda Evo; proseče*): Evica, to so brezumne sanje!

Eva (*se zdrami*): Brezumne sanje?

Pip an: Da, sanje; nekaj nemogočega!

Eva (*se čudi*): Nemogočega —? Zakaj?

Pip an (*dopovedujoče*): Premisli vendar nekoliko: z vseh strani se zbira katastrofa nad našimi glavami in nihče ne ve, kaj bo jutri. Kajti kadar se začne, niti sebe ne boš mogel varovati, kaj šele svojo družino! — In zdaj si predstavlja take-le stopničke! (*Oponaša prejšnje Evine gibe.*)

Eva (*nejevoljno*): Ah, sva že zopet tam, kjer sva začela!

Pip an (*bridko*): Da. — Na Španskem so v dveh letih razmeroma prav pohlevne vojské pobili sto dvajset tisoč takih-le »stopničk«: dnevno povprečno sto šestdeset popolnoma nedolžnih otrok! — Spričo teh grozних števil, ki pa še nič niso v primeri s tem, kar nas zdaj čaka, se po sili v človeku dviga vprašanje: ali ne čaka tvojega ista usoda?

Eva (*trmasto*): Najinih otrok ne pobijejo!

Pip an (*žalostno zmaje z glavó*): Za to nimaš nikakega poročstva, draga Evica! — Pa recimo, da bi ga imela. — (*Še intenzivneje:*) Ali še nikdar nisi videla bledih in bolehnih otrok, ki se vlačijo po predmestnih ulicah: čemu ta okrutna množitev trpljenja in ponižanja?

Eva (*svojeglavo*): Midva nisva berača, lahko jih preživiva, kolikor bova hotela!

Pip an: Tudi to nama lahko spodleti! — (*Prepričevanje mu nazadnje že preseda in zato pove kar naravnost:*) Kaj naj končno tudi dam svojemu otroku, če sam nič nimam? V naših dušah je ugasnilo vse, kar jih je hranilo tisoč in tisoč let. — Če materi usahne mleko, mora otrok poginiti od lakote. (*Temno:*) Lakota duha je prav tako smrtonosna!

Eva (*vstane; ostro*): Potemtakem nikakor nočeš otrok?

Pip an (*z gestami hoče dopovedati, da ni tako hudo mislil, a ne pride do izraza.*)

Eva (*zamolklo*): Čemu naj se pa potem sploh poročiva?

Pip an (*onemoglo*): Ali Evica — čemu! Kakšno vprašanje! (*Plo-skne z rokami, pohiti k Evi in s smehom hoče preskočiti neljubo témo:*) Kam sva zašla! Je že kdo videl dva tako smešna mlada človeka? (*Pokaže na desna vrata:*) Ali jih slišiš kako so veseli in dobre volje? Najino zaroko praznujejo — in midva —? (*Jo hoče objeti in obsuti z nežnostmi.*)

Eva (*se brani; tiho, a odločno*): Pusti me, prosim!

Pip an (*se dela začudenega*): Eva —!

Katarina (*oblečena v črno obleko postrežnice z belim predpas-nikom in prav takšno čepico, pride skozi zadnja vrata; na rokah nese velik podstavek z žlahtnimi steklenimi garniturami za liker. Katarina je še*

kreпка žena sredi štiridesetih let; od številnih otrok, ne od samih dobrot, je precej debela, že nekoliko siva, a kljub temu gibčna in urna. Odrezava je in energična, včasih za salonski okus robata, a srčno dobra, do vseh materinska. — Ko zagleda Evo in Pipana, v zadregi obstane in se najprej hoče obrniti, potem pa menca na mestu, bolj zase, a dovolj glasno mrmrajoč): Zlod'ja, prav zdaj me je bilo treba! (Nekoliko še pomišlja, nato pa glasno odloči:) Kar dajta, saj me ni! (Ne da bi se ozrla na dvojico, urno krene h kredenci na levi.)

(Ko Pipan opazi Katarino, olajšano reče): O, Katarina, motite se! Kot nalašč ste prišli.

Katarina (kratko): Že zastopim; kot ščurek v močnik! (Odlaga steklenino po srebrnih pladnjih na kredenci in jo ureja.)

Eva (se tudi razveseli Katarine in pohiti k njej, da bi ji pomagala).

Katarina (Evi): Te nič ne nucam, kar pojdi! Še razbiješ mi kaj, ko se ti tako roké tresejo! — O, saj so se meni tudi v tistih letih! Zdaj se mi bodo pa kmalu od drugačnih ongá. — Zgini!

Eva (dobrodušno): No, no, Katarina, nikar se toliko ne jezi! Danes je takšen dan, da tudi jaz lahko enkrat ne ubogam in storim kaj po svoje.

Katarina (resolutno): Danes gor, danes dol, zame so vsi glih! — Otrok, pojdi se drugam dobrikat, ti pravim!

Eva (odneha, sede v naslanjač na levi in smehljaje ogleduje Katarino): Saj te nocoj še videla nisem, ko sem imela s seboj in z drugimi toliko opraviti. Kako si se napravila meni na čast! Lepo se ti poda!

Katarina (jezikavo): Traparije! Stari babi štrik za vrat!

Pipán (z glasnim smehom): Resnično — naša Katarina je zmeraj ista, v petek ali v svetek, v cunjah ali v židi!

Katarina (na videz zameri): Da bi le bili gospod inženir tudi zmeraj!

Pipán (dobrovoljno se čudeč): Oho! Materinsko svarilo ali kaj?

Katarina (se sunkoma obrne od kredence; ponosno): Ja, materinsko! Imam tudi nekaj pravice do tega! (Se bije po prsih:) Tu-le sem jo hranila skoraj eno leto, našo frajlo, na eno stran njo, na drugo Pavleta! In nikdar ni zmanjkalo, zmeraj je dovolj teklo za oba.

Pipán (prijazno): Res? Nisem vedel! — Torej boglonaj, mati!

Katarina: Nič boglonaj, so že drugi plačali! — (Nenavadno resno:) Rečem vam pa, gaspod, če ne bo vse v redu, z Evico, mislim, jim bom pa kar brez ovinkov povedala v obraz, in nič se nikar ne zanašajte, da ne bo še kaj hujšega! (Grozeče:) Če bo le treba —! Dedci ste vsi v en kup, nobenemu ne zaupam. (Se zopet obrne h kredenci in si s predpasnikom otira oči.)

Eva (vstane in stopi h Katarini; nežno): Katarina, ne delaj si težkega srca zaradi mene!

Katarina (*sama nase nejevoljna*): Eh, saj ni nič! Poper sem mlela pa mi je že moralo kaj pasti v oči. (*Vzame veliki podstavek in hoče oditi.*)

Pavle (*v strežniškem fraku vstopi skozi desna vrata: mlad, zal in ponosen fant proletarskega rodu, kar ga pa prav nič ne mori; nasprotno, v zagotovilo mu je, da ni pridanič. Že naprej pa mu je zoprno vse, kar je v zvezi z gospodo. Ker je odkritosrčne narave, tega prav nič ne skriva, marveč razliva svoj prirojeni sarkazem na gosposščino, če se le pokaže prilika. — Pavle nese na podstavku buteljke in nervozno otresa z glavó; ko zagleda Katarino, ji pomoli posodo:)* Mati, primite!

Katarina (*prevzame podstavek*).

Pavle: Krš'enduš, zdaj mi je pa že zadosti! (*Si z rokami popravlja in vleče tesni ovratnik narazen.*) Ta frdamani komat —! (*Zagleda Pipana; brez zadrege:*) Eh, oprostite, tako me vse tišči, ovratnik, trda pošterkana srajca — zdi se mi, da sem v prisilnem jopiču!

Eva (*se Pavletu na glas zasmije*).

Pavle (*opazi Evo*): O, ti tudi —! No, lepo afno so ti naredili iz mene, deklič!

Eva (*veselo*): Pavle, že vidim, kako prav sem imela, ko sem jim dopovedovala, da iz te moke ne bo nič!

Pavle (*zadovoljno*): Res? Torej nisi bila za to oslarijo?

Eva: Še malo ne! In zaradi mene se lahko kar precej slečeš in ostaneš v sami srajci!

Pavle (*s pomislekom*): Toda gospod inženir —?

Pipan (*spodbudno*): Kar takega se naredi, Pavle, kakor si v resnici; šem še v pustu ne maram!

Pavle (*žari od zadovoljstva*): Imenitno! (*Si hoče sleči frak.*)

Katarina (*energično poseže vmes*): Poba, nobenih neumnosti! Takoj se poravnaj in glej, da storiš, kar ti je naročeno! (*Poda Pavletu steklenice.*) Primi!

Pavle (najprej debelo pogleda navzočne, potem pa brez ugovora uboga Katarino). Oba (hočeta oditi skozi zadnja vrata).

Pipan (že nekaj časa opazuje televizor, ki daje svetlobne signale; zdaj se skloni in pritisne na neki gumb, nakar se aparat tako oglasi).

Glas iz televizorja: Halo, radio Ljubljana! — Ku-ku! Ku-ku! (*Kuka še nadalje.*)

Vsi obstanejo in prisluhnejo.

Pipan: Pst! Nekaj izrednega izvemo! V tem času sicer ni napovedi.

Glas iz televizorja: Halo, halo, radio Ljubljana! — Pri našamo najnovejša poročila Evropske radijske agencije. — Genève, ob trinajst petdeset normaliziranega časa. Mednarodna napetost, ki že teden dni vedno bolj narašča, je danes dopoldne dosegla svoj višek. Skoraj

istočasno je bila v vseh pomembnejših evropskih prestolnicah odrejena takojšnja splošna mobilizacija.

(Brž ko televizor naznani mobilizacijo, pohiti Pipan k vratom na desni, jih odpre in zakliče v jedilnico): Gospôda, mobilizacija po vsej Evropi!

(Iz jedilnice se takoj zaslišijo vzkliki začudenja in osuplosti, ropot stolov in žvenketanje razbitih kozarcev.)

Pip an (se prècej umakne nazaj k aparatu).

(Skozi desna vrata začno vreti drug za drugim vznemirjeni gostje, živo mahajoč z rokami in poltiho govoreč med seboj.)

(Prvi priteče poročnik Mart Marinko, visok, mlad oficir v pompozni paradni obleki; na prsih nosi svetinjo, ki se ji takoj vidi, da je poceni pridobljena in da težko prenaša svojo osamljenost. — V roki še drži prtič, katerega visoko vihti kot zmagovito zastavo, in zakliče): Hura!

(Za Marinkom se prerivajo ostali:

najprej nekaj mlajših moških in ženskih gostov, ki po večini z navdušenjem sprejemajo novico;

dalje general Mak, starejši odličan, resen gospod v pohlevnem svečanem oblačilu brez vsakega okrasja; eno oko ima kot Sirový obvezano s črno povezo — spomin iz prestale vojské;

ob generalovi roki senatorica Golobova, obilna, anemična in nesrečna petinštiridesetletna dama;

zdravnik dr. Lom, profesor univerze, miren, razsvetljen, s človeško usodo pobogan intelektualec srednjih let;

poslanec Kolar, suh, evnuško-fanatičen totalitarni politik iste starosti v kasarniško preprosti strankarski uniformi;

in nazadnje senator Golob, odlična, nadpetdesetletna, a nekoliko skeptična postava.

Gospodje civilisti nosijo frak, dame veliko večerno toaleta. Mlajši, med njimi tudi Eva, se zgnetejo na stolčke okrog televizorja, dr. Lom in Golob se ustavita pred telefonom, senatorica in general Mak posedeta v naslanjače na levi, Kolar pa ostane mrk pri vratih v ozadju kakor resen opomin izgubljenemu človeštvu.)

Glas iz televizorja *(medtem nadaljuje brez prestanka):* Vlade glavnih evropskih držav so se po kratkih medsebojnih diplomatskih notah in telefonskih razgovorih odločile, da ne morejo več tvegati negotovosti, marveč da se morajo pripraviti na vse eventualnosti. Velesilam bodo gotovo sledile tudi manjše države. USA so posredovale pri vseh prizadetih; pridružil se jim je tudi Vatikan, toda kolikor je mogoče izvedeti, so bili odgovori povsod enaki: nič drugega ne moremo ukreniti, če nočemo izpostavljati svoje zemlje skrajni nevarnosti. — Radio Ljubljana zaključuje svoja izredna poročila in naznanja svojim avtomatskim naročnikom, da bo zopet oddajala, brž ko dobi nova poročila. Zato jih prosi, da pazijo na akustične in svetlobne signale pri svojih aparatih. — Halo, radio Ljubljana! *(Zasliši se poskočni napev »Bratci veseli vsi, tralalala, tralalala« ... , ki se po nekaj glasnih taktih unese in pridušeno*

spremlja napovedovalčeve reklamne verzze:) Če hočeš piti dobro vino, najesti se poceni, fino; če ljubiš godbo, družbo, ples, oglasi se pri —.

Pip an (z nejevoljnim gibom odklopi aparat sredi reklamnih verzov).
(Nekatere mlade gospodične med gosti se spričo mičnih besed iz radia zahihitajo, a jim smeh hitro zamre, ko se domislijo resnosti položaja.)

(Splošno živo polglasno govorjenje.)

Mart *(stoje za desno skupino, navdušeno)*: Da, gospoda, ples, pravi moški, vojaški ples se začne!

Mlajši moški gost *(po gimnazijsko)*: Danse macabre!

Pip an *(slabe volje zaničljivo zamahne proti Martu; polglasno)*: Idiot! *(Gre proti ozadju.)*

Mart *(tenko prisluhne)*: Kaj meniš?

Pip an *(malomarno)*: Tisto, kar zmeraj! *(Gre na levo in sede v naslanjač.)*

Senatorica Golobova (se medtem spomni svoje gostiteljske dolžnosti in pomigne Katarini in Pavletu. Vsi trije gredo h kredenci na levi in pripravljajo likerje, ki jih potem servira Pavle na levi sedečim gostom, Katarina pa ostalim.)

Mart *(zviška)*: Seveda, kaj drugega tako ne veš! *(Se obrne k mladini in nekaj dopoveduje.)*

Mart *(zanosno)*: Vojska, najvišji dogodek v življenju naroda! *(Vzame pri Katarini čašico in jo dvigne kvišku:)* Na tvoje zdravje, Mars, naš bog!

Nekateri mladi gostje *(odzdravijo)*: Živi!

Mart (izpije v dušku in odloži kozarček; nato nemirno bega od gosta do gosta po salonu in živahno debatira).

(Ko Katarina ponudi vsem svojim gostom, odloži podstavek na kadilsko mizo in odide v jedilnico.)

(Pavle pa pusti podstavek na levi mizi in se postavi v mirno stojo ob kredenco. Med nadaljnjim pa na znamenje senatorice še nekajkrat menja kozarčke, nataka in servira na obe strani.)

Senatorica *(ko so gostje postreženi, zapet sede; zaskrbljeno)*: Ali menite, dragi gospod general, da je zdaj vojska res že neizogibna?

General *(počasi, nerad)*: Milostiva, upanja ne smemo nikoli izgubiti. — Nihče si prav za prav ne želi vojské, vsi se je bojimo —.

Mart *(seže generalu v besedo)*: To ni res, stric general! Mi mladi le komaj čakamo, da se začne!

(Nekateri mladi pritrdijo, drugi ugovarjajo.)

General Mak *(dobrohotno)*: Dragi nečak poročnik, oznanjaj to svojim mladim damam, meni pa dovoli, da milostivi odgovorim! *(Se obrne k senatorici; s poudarkom:)* Vsi se je bojimo. Mogoče se vam bo to čudno zdelo iz ust poklicnega vojaka, toda prav mi, ki smo izkusili že več vojská, bi se ji najrajši izognili.

Kolar (*stopi bolj naprej; odsekano*): Gospod general, oprostite, da vam moram ugovarjati! — Žalostno je, da se je v našo armado zanesel tak nezdrav duh, kakor veje iz vaših besed, v armado, ki bi morala biti polna elana in avantgarda nacionalnih teženj!

General Mak (*mirno*): Tako je v vseh armadah, gospod poslanec!

Kolar (*demagoško kakor na volivnem shodu*): Ne v vseh, samo v onih, ki so še ostale v rokah — oprostite! — starih, nekoliko že senilnih generalov. Kjer pa so se ti morali umakniti mladim, prekipevajočim vodnikom iz ljudstva, tam je vse drugače. Stare armade so se preživele: to je sistem okostenele kaste iz dobe lažnega parlamentarizma, iznajdba židovskega kapitalizma. Prava moderna, edino resnična demokracija profesionalne armade na pozna več. Vsa nacija je armada in armada je nacija! — Vse svoje življenje se borim za to, da bi tudi pri nas zmagalo to načelo, ki bi nas edino moglo rešiti. Žal doslej ne s popolnim uspehom in zato nekoliko zaskrbljeno gledam v prihodnjost in trepetam za usodo naše domovine, ki ni razumela klica časa. Prepričan sem pa, da je nepokvarjeni instinkt našega naroda že zapopadel, za kaj gre, in da bo še pravočasno zgrabil vajeti ter pomedel z vsemi zastarelimi nazori in napravami.

Nekateri gostje (pritrjujejo).

General Mak (*dostojanstveno mirno*): Gospod poslanec, vem, da ste nasprotnik naše, kakor pravite, kaste, toda v tem trenutku, mislim, nima nobenega smisla, da bi ventilirala to vprašanje. — Sicer vam pa moram povedati, da je tudi med mojimi tovariši dosti zanešenih ljudi, katerih boste gotovo veseli, ko jih ugledate pri delu. Jaz pa sem (*z nasmeškom*), recimo, že nekoliko senilen, revmatičen in arteriosklerozen od prebitih vojsk. Tudi dobro vidim vse, kaj nam je na razpolago in kaj nas čaka, zato moram pač zavirati, kolikor morem. V tolažbo vam povem lahko, da moje zaviranje ne bo prav nič ustavilo plazu, kvečjemu da sam obležim pod njim.

Senatorica: Pa če se bo enkrat začelo, gospod general, ali bo vojska zopet tako dolgo trajala?

General Mak: Nehvaležno je prerokovati, milostiva, vendar pa moram po vseh znamenjih sodeč reči, da nimamo pričakovati nič drugega.

Mart (*kakor bi hotel dobrohotno popraviti veliko neumnost, ki jo je izrekel Mak*): Ali prosim te, dragi stric general, moderno vojno orožje je danes tako napredovalo, da lahko v najkrajšem času izsili odločitev!

General Mak (*z lahko ironijo*): Primer: Španska in Kitajska!

Kolar (*prezirljivo*): Se ne da primerjati!

General Mak (*vljudno*): Kakor vam je drago, gospod poslanec! — Da pa ne ostanem na sredi pota, naj dodam še to: zelo verjetno je, da bo vojska trajala tako dolgo, da bosta obe strani popolnoma izčrpani in se bo boj končal brez odločitve, tako rekoč sam od sebe, kakor se ustavi stroj, ki mu poide kurivo.

Kolar (*se dela obupanega*): Gospod general —!

Golob (*da pomiri*): Gospoda, poglejmo rajši malo po svetu, kaj počno! (*Pipanu:*) Daj, stopi k aparatu in pokaži nam prestolnice, da vidimo, kaj se tam godi!

(Gostje se vsi obrnejo proti aparatu in gledajo ter poslušajo.)

Pipan (*gre k televizorju, sede in vrti gumbe*): Berlin, prosim! (*Televizor se oglasi; sliši se rezka koračnica, ki se kmalu konča, nato pa se dvigne burno vzklíkanje*): Sieg - Heil! Sieg - Heil!

Pipan (*pojasnjuje*): Manifestacije na Wilhelmstrasse.

Mart (*navdušeno*): Krasno! Nepopisno!

(*Iz aparata se oglasi pesem:*)

Es krachen die morschen Knochen
der Welt vor dem neuen Krieg.
Wir haben den Schrecken gebrochen,
für uns war's ein grosser Sieg.
Wir werden weiter marschieren,
wenn alles in Scherben fällt,
denn heute gehört uns Deutschland
und morgen die ganze Welt!

Pipan (*zasučé gumb in išče drugo postajo*).

Mart: Zakaj si pretrgal! — (*Zanešeno ponavlja*): Es krachen die morschen Knochen...

Pipan (*preseka Marta*): London!

(*Iz televizorja se zasliši »God save the king«.*)

Gost: Mase pred buckinghamsko palačo!

Mart: Celo hladni Angleži so navdušeni!

Pipan (*zopet zasučé aparat*): Pariz!

(*Televizor igra marseljezo.*)

Drugi gost: Demonstracije na Place de la Concorde!

Eva (*prípeva godbi*).

Pipan (*očitajoče*): Eva!

Eva (*se ne zmeni za Pipana*).

(*Iz televizorja done klici: A Berlin! A Berlin!*)

Pipan (*vrti dalje*): Praga. Vaclavské náměstí. Sokoli korakajo!

(Televizor oddaja sokolsko koračnico.)
(Eva in nekateri gostje pribrundavajo.)

Eva: Ali ni lepo? Zlata Praha! Najrajši bi bila zraven! (*Z nogami bije takt po godbi.*)

Pipan (*Evi*): Prosim te, nehaj!

Eva (*ne reagira*).

Pipan (*nejevoljno zopet zasučé gumbe*): Rim!

Mart (*se zmeraj bolj vnema*): Palazzo Venezia! Parada milice!

(Televizor igra »Giovinezza, giovinezza, primavera di bellezza...«)

Mart (*ves iz sebe*): Ali jih vidite! Ali jih vidite! Divno! Passo romano! (*Začne še sam strumno korakati v istem stilu po odru.*)

Pipan (*jezno*): Ves svet nori!

Eva (*ujedljivo*): Kako neki! Še nikdar nisem slišala, da bi bilo navdušenje norost! — Naj reče kdo, kar hoče: (*kaže na aparat*) glejte, te krasne postave, bleščeče uniforme, saluto romano, pesem — vse se zliva v en sam mogočen ritem mladosti, zanosa in moči! (*Vstane in se sprašujoče ozre po mladih gostih.*) Pa mi? Kaj ni v nas nič ognja?

Pipan (*osuplo*): Evica, za božjo voljo —!

Mart: Res je! Pojdimo še mi! Na ulico, fantje!

Eva: Na ulico, dekleta!

Mladi gostje (skoraj vsi vstanejo in se pripravljajo za odhod).

Pipan (*vstane, stopi k Evi; roteče*): Kam? Čemu?

Eva (*trmasto*): Manifestirat za vojsko in zmago!

Pipan: Manifestirat za morijo!

Eva (*zbadljivo*): Lahko ostaneš doma za pečjo!

Pipan (*zgrabi Evo za roke; odločno*): Nikamor ne pojdeš!

Senatorica (vstane in hoče nekaj reči).

Eva (*se trga Pipanu iz rok*): Pusti me! (*Se iztrga; od rvanja zasopla nekoliko postane in si popravlja lase; hipoma se zdrzne, stopi tik k Pipanu in se ponosno zravnja ob njem; nekoliko časa mu drzno gleda v oči, potem pa bruhne ostro*): Strahopetec! (*Z vratu si strga biserni koljé in ga vrže Pipanu pod nóge.*) Zbogom!

Senatorica (*preplašeno*): Evica! (*Hiti k hčeri.*)

Pipan (okamenel in brez besede zre v Evo; nato se skloni in mehanično pobere koljé; ko se zravnja, se mu biseri po večini usujejo iz rok, ostanek pa mu počasi po jagodah pada na tla.)

Sedeči gostje (vstanejo; vsi osupli gledajo ves prizor).

Eva (*se izogne materi, zgrabi Marta pod rokó, zamahne z desnico in izzivalno zakliče*): Na ulico, otroci! (*Zapoje:*) Allons enfants de la patrie... (*Se obrne z Martom in oba odideta skozi zadnja vrata.*)

Mladi gostje (deloma pritegnejo marseljezi in vsi odidejo za parom).

Kolar (*dvigne desnico z izlegnjenim kazalcem kot Meštovičev Gregor Ninski; s fanatičnim navdihom*): Tam zunaj se zdaj odloči! Narod rabi vodnika, da se mu postavi na čelo! (*Se trdo prikloni in s togim korakom pohiti za mladino.*)

Golob (medtem priskoči k senatorici, ki je blizu omedlevice, jo podpre in odvede na najbližji naslanjač).

Dr. Lom (*hiti na pomoč in zavpije*): Konjaka!

Pavle (zgrabi steklenico in kozarček, natoči in ponudi).
(Telefon zazvoni.)

Golob (*se oglasi z mesta*): Halo! (*Skoči k televizorju, ki medtem nenehoma igra, in ga zapre.*)

Glas iz telefona (*tedaj bodo v rabi že zvočni telefoni*): Halo, tu komanda pete armade!

Golob (*od daleč proti telefonu*): Senator Golob.

Glas iz telefona: Klanjam se, gospod senator! Adjutant Bevk. Nujno prosim gospoda generala Maka k telefonu!

General Mak: Halo, general Mak!

Glas iz telefona: Gospod general, iz vojnega ministrstva nujno kličejo komandante vseh armad. Najstrože zaupno! Prosim vas, preklopite telefon na slušalko, takoj vas zvežem!

General Mak (*ne da bi stopil k telefonu*): Nared!

Drug glas iz telefona: Halo, vojno ministrstvo! Pomočnik general Dodič. Prosim vse gospode generale komandante armad, da se po vrsti oglase. — Komandant prve armade:... Komandant druge armade:... Komandant tretje armade:... Komandant četrte armade:... Komandant pete armade:

General Mak (*se po vojaško zravna*): General Mak, tu.

Glas iz telefona: Hvala! V redu. — Oglasi se gospod vojni minister, general Lukič. Najstrože zaupno!

Tretji glas iz telefona: Halo, vojni minister general Lukič. — Odrejam: nakupite kmalu nekaj konj! — V podrobnostih ravnajte natančno po navodilu Vojmin številka sedem in dvajset tisoč pet sto tri in dvajset od 23. avgusta 1941. — Na delo in sporočite izvršitev takoj!

General Mak (*je ves čas stal v pozoru; zdaj se prikloni*): Razumem, gospod minister!

(Telefon odzvoni.)

General Mak (*z nekoliko vznemirjenim glasom*): Gospoda, v civilnem jeziku pomeni to: mobilizirajte takoj vse letnike!

Golob (*bled, nekoliko se mu zatika*): Torej — to se pravi —.

General Mak (*kratko*): Vojska! (*Pristopi k senatorici in ji poljubi rokó.*) Milostiva, dolžnost me kliče — oprostite! (*Z drugimi se le bežno poslovi, nakar odhiti zadaj.*)

Pavle (pred generalom Makom na široko odpre vrata, odide za njim in zapre).

Pipán (*pristopi k senatorici*): Milostljiva, zaradi Evinega nastopa, ki ste mu sami bili priča, sem na svojo veliko žalost prisiljen, ostopiti od zaroke... (*Se skloni, da bi poljubil senatorici rokó.*)

Senatorica (*nagne Pipana k sebi, ga miluje in poljubi na čelo*): Ubogi, ubogi moj fant! (*Začne jokati.*)

Golob (*ves nesrečen ugovarja in skuša prigovarjati Pipanu*): Dragi moj, to je bila le hipna kaprica! — Ne delaj iz tega prizora nepremostljivega prepada —!

Pipán (*se zravná; obžalovaje, a odločno*): Gospod senator, prepad je bil že prej, le videl ga nisem. Prav je, da mi ga je Eva pokazala, še preden bi bilo prepozno.

Dr. Lom (*pazljivo gleda na televizitor, ki že dlje daje signale, pristopi k aparatu in ga odpre*): Gospôda, oprostite, radio kliče!

Vsi (prisluhnejo).

Glas iz televizorja: Halo, halo, radio Ljubljana! Najnovejše! — Vojska je že izbruhnila! Brez vsake vojne napovedi so se začele sovražnosti. Kmalu po poldnevu so se prikazale cele trume bombnikov nad Prago, Berlinom, Parizom, Londonom in Rimom ter bombardirale najpomembnejše objekte v teh mestih. Praga je le še razvalina, Rim gori na vseh koncih, v Londonu ležijo po ulicah hektombe od plinov podušenih. — Halo, radio Ljubljana! Čez nekaj minut bomo oddajali dalje! — Ku-ku, ku-ku...

Katarina (medtem priteče skozi zadnja vrata, pohiti k ihteči senatorici in se prizadeva okrog nje).

Vsi (neme od groze.)

Pipán (*zamišljeno posluša radio; nenadoma se zdrami in stopi h Golobu*): Gospod senator, z današnjim dnem odpovedujem službo. Zglasim se takoj radovoljno v vojsko, da —, da — operem strahopetca.

Golob (še bolj potrj samo zakrili onemoglo z rokami, ne da bi našel besedo ugovora).

Pipán (se molče prikloni in odide zadaj).

Dr. Lom (težko vzdihne in se začne potihem poslavlјati).

Radio še zmeraj kuka. Z ulice se skozi okno zasliši iz daljave godba. Zvoki prihajajo vedno bliže, razločijo se že melodija vojaške koračnice in posamezni klici »Živela vojska!« in podobno.

Zagrinjalo.

Joka Žigon | Nikoli več vojské!

Igra v šestih odrskih podobah.

6. podoba: »Nikoli več!«

Scena: je sicer ista kot v prvi podobi, toda s pomenljivimi razlikami, ki jih koj opazimo. Aparata za televizijo ni več; pijače, kajenje, sladkarije in druge dobrote, ki so poprej tako zgovorno pripovedovale o obilju vsega, so izginile; za cvetje po vazah že dolgo nihče več ne skrbi; zagrinjala so neoprana in zaprašena. Pohišstvo je resda še lepo in nepoškodovano, toda brez tistega bleska, ki mu ga daje roka skrbne gospodinje, brez tistega reda, ki ga očituje vsaka drobnost v mirnem domu: grenka odpoved in bolna otopelost sta se naselili po vseh kotih salona, ki je bil nekoč tako eleganten in ubran.

Od tedaj, ko je tod Golobova Eva na dan svoje zaroke klicala iz prihodnosti omamne podobe pričakovane sreče, je minilo že več let. Blazni dogodki bojne furije so ta čas drli mimo njenih široko odprtih oči, ostre bolečine so ji rezale srce. Okrutni čas pa ni strl zdravega na pol otroka, ki je le na naglo dozorel. Zdaj vodi to navzven še zmeraj nestrto dekle skozi leva, steklena vrata pod roko Pavleta; ona odpira in zapira, tako da nam je koj jasno, kaj je s fantom: slep je. Invalid ob palici. Njegove oči so sicer na videz zdrave, toda s satansko učenostjo sestavljeni plin mu je ohromil vidni živec. Bore ubogi je samo še bleda, trepetajoča senca nekdanjega vedrega in odrezavega mladeniča.

Eva (sprevaja Pavleta na desno k stolčkom, ga teši z nežnimi gibi in mu dobrodušno prigovarja): Tu-le, Pavle, da se malo odpočiješ! *(Naravna stol, pomaga slepemu najti sedež in sesti.)*

Pavle (komaj da se dotakne blazin, se že spet hoče dvigniti; s komaj pridušeno razburjenostjo): Ne, tako ne pojde več!

Eva (brž obzirno potisne Pavleta nazaj): Nič, nič, dragi! Takole! *(Poklekne, se nasloni na fantova kolena in se zagleda vanj.)* Zdaj pa ukaži: s čim naj ti postrežem?

Pavle (se vdaja): Kar koli — kako si dobra!

Eva (se veselo šali): Kar koli — mizica, pogrni se! *(Ploskne in skoči kvišku.)* Brž, brž! *(Gre h kredenci na levi in začne brskati po njej; jemlje v roke steklenice in jih ogleduje proti luči, stika po dozah in šatuljah, pa mora venomer žalostno odkimavati, da ni nič. Medtem pa radostno klepeče v istem tonu kot prej.)* Ej, ta bo premočan! — Škrati so ga popili! — Ne, polnega pa zdaj ne utegnem odpirati. — Aha, ta bo pravi! *(Postavi izbrano na stran in preiskuje dalje za cigaretami.)* Fu — sam parfum! *(Po sili kihne.)* Eksportne — za damice! *(Končno le nekaj najde.)* Ha, Pavle, tvoje! Zeta! Imenitno! *(Zmagoslavno nese cigarete in pijačo na levo ter ponudi Pavletu steklenico.)* Veš, kar po domače ga daj, iz steklenice!

Pavle (*res vzame, nastavi na usta in potegne, toda kar sredi pitja odstavi in se dvigne s stola; razvneto*): Ne, to se mora nehati! — Kakor bi bil še v plenicah!

Eva (*komaj prestreže steklenico, ki se je hoče Pavle znebiti; prestrašeno*): Mili Bog, kaj ti je danes?

Pavle (*počasi s palico tipaje predse naredi dva koraka na desno in se ustavi, srdito mahaje*): Tega ne vzdržim več! (*Nadaljuje svojo ne-bogljeno pot.*)

Eva (*odloži steklenico in cigarete, kamor že je, pohiti za Pavletom in ga prime pod pazduho; z naporom duši svoj strah*): Ljubi moj, nikar —! Spotakneš se —!

Pavle (*se obzirno, a odločno otrese Eve in izbruhne*): Rajši se fentam, kakor da bi se še naprej pustil takole pedenati! Tri sto —! (*Besno stisne pesti in divje zaškriplje z zobmi.*)

Eva (*izgublja svoj težko izbojevani mir, ko vidi izbruh obupa; sklepa roke in prosi z drhtečim glasom*): Pavle!

Pavle (*pa nič ne sliši in na novo v presledkih rohni*): Naj bo preklet, ki je skuhal ta plin! — Živeti hočem ali crkniti!

Eva (*je na koncu in začne ihteti*).

Pavle (*pa ne more slišati solz; koj je pozabljeno njegovo gorje; tipaje išče Evo in tolaži*): Evica, prosim, ne jokaj! Odpusti mi!

Eva (*z muko ponareja glas*): Saj ni nič, Pavle! Samo malo si me prestrašil! Saj ne jočem več!

Pavle (*dotipa dekle in ji gre z desnico po obrazu*): Tu... Tu... Čutim jih, solze!

Eva (*si urno otira lica; kar le more korajžno*): O, je že minilo, Pavle! Ne misliva več na to! Sedi semle! (*Pomaga fantu na najbližji stolček.*)

Pavle (*se počasi spusti na sedež*): Evica!

Eva (*primakne še sebi stolček in začne milovati Pavleta*): Nasloni se name! Tako... (*Poljubi fanta na oči.*) Ubogi moj pobič!

Pavleta (*te nežnosti tako prevzamejo, da se po otročje stisne k dekletu in ji zarije glavo v nestrje; hlipaje*): Ko sem pa tako nesrečen! (*Presunljivo zaihti.*)

Eva (*boža in pogovarja*): Nikar, moj ljubi, nikar! Ni še vse izgubljeno!

Pavle (*neutešeno*): Nikdar, nikdar več!

Eva (*daje obema poguma, hitro*): Ne, ne, Pavle! Jaz trdno upam, da se profesorju posreči najti sredstvo, zdravilo, operacijo, sama ne vem, kaj, a pomoč gotovo! Še ne dolgo tega mi je pravil, da je morda na pravi poti. In kadar on reče morda, je že toliko kot brez dvoma; sicer rajši nič ne dé. Pavle, vse bo se dobro! Že danes morda prinese odrešitev.

Pavle (*se počasi izihti*): Ali misliš zares? Ali me le tolažiš? — Ali kmalu pride?

Eva (*vneto*): Kmalu, kmalu! O, že ga vidim, s kakšno tiho, iz oči, iz vsega obraza žarečo blaženostjo prihaja in prinaša srečno novico! — (*Strese fantu roke:*) Pavle!

Pavle (*enako*): Evica!

Skozi leva vrata vstopi Katarina, upadla in osivela nesrečna mati; njena gibčnost (ročnost) je že davno šla v nič, le s težavo, nekako avtomatično še opravlja svoje delo, nemo, brez besed, le tu pa tam se ji proti volji izvije težak vzdih iz potlačenih bolečin. Brž ko zagleda sedeči par, se ustavi pri vratih, sklene roke čez život in globoko zastoče.

Eva in Pavle (*se predramita iz svojih fantazij in se ozreta za vzdihom*).

Eva: Katarina —! Kaj vzdihuješ?

Katarina (*apatično*): O nič! — Obisk!

Eva (*pozorno*): Obisk? — Ob tej uri?

Katarina (*skoraj nejevoljno*): Saj prosijo, da jim oprostiš in da upajo vendarle biti sprejet.

Eva (*začudeno*): Toda kdo?

Katarina (*malomarno*): I, general Mak!

Eva (*hitro vstane, prijetno iznenadena*): General Mak —? Sveta nebesa, ali je mogoče! Torej je še pri življenju?!

Katarina (*z lahnim sarkazmom, ki ji je še ostal*): Mrtev bi najbrž ne stal zunaj.

Eva (*veselo*): Da, da, seveda! — Moj Bog, kaj pa se še obotavljaš! Pohiti, pohiti, prosim! No, daj — čaka!

Katarina (*nekaj zamrmra in se počasi odpravi ven*).

Eva (*se zopet obrne k Pavletu*): Si slišal?

Pavle (*brezbrižno*): Sem.

Eva (*začne ogledovati sobo, stopi k mizi in urno poravnava prtič, drugod premakne vazo, odpihne prah z naslona, si celo z roko popravi lase; vsa je v ognju, kakor bi v hipu hotela urediti, kar je zanemarjenega; vmes pa nenehoma govori*): Kdo bi si mislil, kaj? — Kako dolgo ga že nisem videla! — Samo da je še živ!

Pavle (*vstaja in se začenja pripravljati, da odide; slabe volje tipa okrog*): Kje je palica?

Eva (*se prestraši in pohiti k Pavletu*): Ne, ne, nikamor ne pojdeš!

Pavle (*godrnja*): Sem odveč...

Eva (*ukazujejoče*): Ni malo ne! Kar lepo sedi nazaj! Tu ostaneš!

Pavle (*se le malo upira*): Kaj bi jaz —!

Eva (*še bolj odločno*): Ni besedice, Pavle, prosim! (*Spravi fanta zopet na stol, nežno pritisne njegovo glavo k sebi in mu zašepeče s spre-*

menjenim, blaženim glasom:) In potem ti povem nekaj — nekaj zelo lepega!

Pavle (ostrmi in komaj izreče): Evica —?

V ozadju se že sliši, da nekdo prihaja.

Eva (se srčno smehlja): Da, ljubi! — Tiho! — Je že tu! (*Poravna urno Pavletu frizuro in se miri. Brž še pograbi steklenko in jo ponese v kredenco.*)

Zadnja vrata se odpro, prikaže se za hip *Katarina*, ki govori nekaj nerazumljivega, spusti noter generala in vrata zopet zapre.

General Mak (počasi ob palici pridrsi v salon, sključen, postaran in betežen, in hoče začeti z opravičilom): Oprostite —.

Eva (začne burno pozdravljati): Gospod general, kakšna sreča —! (*Ko dobro zagleda strtega moža, ji vesela beseda zastane; tiho, z ginjenim glasom:)* Gospod general...

General (prav tako presunjen dvigne roke v pozdrav): Draga moja deklica —! (*Prime Evo za glavo in jo očetovsko poljublja na čelo.*)

Evo premagajo solze, kot otrok se nagne generalu na rame in bridko zaihti.

General Mak (bi rad tolažil, pa ne more spregovoriti nič drugega kot kratke, težke besedice): Da... Da...

Eva (se končno nekoliko zbere in odtrga od generala): Kaj so naredili iz vas —!

General Mak (prizanesljivo): In iz tebe. Iz nas vseh!

Eva (prime generala pod pazduho in ga vodi k naslanjačem; tiho): Da... (*Zagleda Pavleta, na katerega je kakor pozabila, hoče nekaj reči, a se koj ustavi in šele čez nekaj hipov doda, kažoč na Pavleta:)* Naš Pavle!

General Mak (se ne more takoj spomniti, kdo bi to bil): Da, da...

Eva tiho pojasnjuje.

General Mak (se domisli; prijazno): Oh, saj res — dober dan!

Pavle se dvigne s stola, a ne more nikamor.

Eva brž z gibi dopove vse.

Generala Maka (vidno prevzame; prijazno se sam približa k Pavletu in mu strese roko): Pozdravljen, dragi deček!

Pavle se samo nemo priklanja.

Eva (skuša prebrestiti neprijetnost položaja): Sedimo, prosim! Takšno svidenje! (*Odmika stolčke in pomaga gostoma.*) In zdaj za pozdrav — (*skoči h kredenci in prinese srebrno tobačnico*) vašo cigaro!

General Mak (*se žalostno nasmehne*): Hvala, ne smem niti tega več! (*Zakašlja.*) Naduha!

Eva (*poparjeno odloži dozo na mizo*): Moj Bog! (*Preskoči drugam, da bi se umaknila razočaranjem.*) Samo da ste zopet tu! Gotovo ostanete pri nas!

General Mak (*žalostno*): Ostanem, ostanem... In kako je drugače? Gospod papa? Gospa mamá?

Eva (*pobesi glavo, tiho*): Hvala, dobro. Samo — mama —.

General Mak (*takoj misli, da razume*): Da, da, uboga prijateljica! Še zmeraj stari napadi?

Eva (*ubito*): Umrla...

General Mak (*osupne*): U —! (*Hoče vstati, a udje mu ne dadó. Zato samo vzame Evino desnico v svoje roke in jo miluje.*) Tudi to... Tudi to...

Mučna tišina, dokler se zopet ne odpro zadnja vrata.

Senator Golob (*veselo iznenaden in kar more urno stopi v salon in že na vratih glasno pozdravlja*): Kakšno iznenadenje! Dragi prijatelj, dragi —!

General Mak se z muko dvigne in hoče senatorju naproti, a v svoji nebogljenosti nikamor ne pride.

Golob (*zapazi generalovo prizadevanje in smeh se mu takoj utrne z lic. Prizadet hitro priskoči in objame starega vojaka, žalostno vzdihujoč*): Prijatelj! Prijatelj!

General Mak molče vrača pozdrave.

Golob (*sočutno*): Kakšnega vas moram sprejemati!

General Mak (*se obotavlja*): In jaz... Dragi prijatelj, oprostite, nisem vedel, kako težki udarci so vas medtem zadeli. (*Nudi senatorju roko za sožalje.*) Uboga gospa!

Golob (*težko premaguje jok*): Usoda, usoda, strašna usoda...

General Mak in Golob podpirata drug drugega in se primakneta k sedežem; Eva pripravlja mesta, Pavle vstane in se hoče odstraniti.

Eva pristopi k Pavletu in ga brez besed pridrži.

Golob (*očetovsko*): Ostani, Pavle! — (*K generalu tiho, kažoč na fanta.*) Vidite —?

General Mak nemo prikima in s senatorjevo pomočjo sede na levi. Enako Pavle na desni; za njega se ustopi Eva.

Golob (*zamišljeno obstane ob naslanjaču, kakor bi pozabil sest*): In tako ni samo pri nas; povsod, po vseh hišah, po vsej Evropi neusmiljene rane te strašne vojske! In nikjer ni videti konca...

Eva (*resno*): Le na kaj še čakamo mi, na kaj še čakajo oni! Tu in tam imamo že zdavnaj dovolj. Popolnoma smo otopeli in ubiti. — Berite samo ta neznosna dnevna vojna poročila: »Na frontah mirno in nič novega. Ujeli smo enega vojaka.« Ali: »Zaplenili smo zaboje municije,« »sovražniku smo zamašili izhod iz rova,« »preprečili smo širjenje letakov« in tako dalje.

General Mak (*prikimava*): Zares, draga Eva, na frontah se nič več ne dogaja. Vojaki na obeh straneh so otopeli in brezbrizni. Tudi če bi še bilo orožja in municije in če bi vodstvo še imelo voljo — nihče bi ne upal več zapovedati napad. Na obeh straneh bi se uprli. — Zato samo še čakamo.

Eva (*nejevoljno*): Na kaj?

General Mak (*kratko*): Na nasprotnikov polom. Na njegovo vdajo. Na zmago.

Pavle (*jezno*): Mi tu zadaj pa moramo trpeti pomanjkanje, stradati, hoditi na pol nagi okrog in — molčati! Hudič!

General Mak (*takoj razume*): Res je, vojska je zdaj strašnejša v zaledju kot na fronti. In to je grozno, brez smisla — to počasno davljenje civilnega prebivalstva, umiranje nedolžnih otrok in žena —.

Pavle (*plane kvišku*): Zakaj se potem ne upremo!

Eva (*miri*): Pavle, ne razburjaj se toliko! (*Počasi spravi Pavleta nazaj na stol.*)

General Mak (*grenko*): Ali vam ni znano, kako se številni taki poskusi končajo? Doma in na oni strani?

Pavle (*hoče izbruhniti, pa ne upa prav*): To — to... (*Obupno zavihiti stisnjeno pest in udari po zraku.*)

General Mak: Potolažite se. Ura se že izteka.

Golob (*z zanimanjem*): Kako to? Imate kaj novic? Zanesljivih? (*Sede in s pričakovanjem zre v generala.*)

Eva (*nejeverno*): Ah, siti smo že tega večnega namigavanja, gospod general, teh večnih golih tolažb in praznih govoric, ki se koj drugi dan razprše kot megla v poletnem soncu!

Pavle (*zadirčno*): Samo s tem nas futrajo, ko nimajo drugega!

General Mak (*dobrohotno*): Vem, vem. Toda dovolite mi, če se zelo ne motim, gre zdaj zares.

Golob (*kar požira*): Povejte, povejte brž, dragi prijatelj!

General Mak (*tehtno, a brez domišljavosti*): Že dalj časa se na skrivaj vodijo pogajanja. Na skrivaj, prosim; da bi vojaki ne razvedeli in ne napravili konec v enem dnevu brez pogajanj.

Pavle (*navdušeno*): Tako je tudi treba!

General Mak (*prijateljsko Pavletu*): Ne, dragi fantič, iz tega bi se zgodila popolna anarhija, ki bi uničila še tisto malo, kar je ostalo.

(*Senatorju:*) Prav za prav gre samo še zato, kako v redu in istočasno likvidirati pri nas in pri sovražniku. Ne bojimo se več nasprotnikovega orožja, marveč tega, da bi popustili pred njim in tako izgubili vojsko, vse.

Pavle (*sarkastično*): Vse! Ko imamo še toliko!

Golob (*napeto in nepočakano*): Torej zares? In kako dolgo bodo še trajala pogajanja? Ali so že blizu zaključku?

General Mak (*se prizanesljivo nasmehne*): Lahko že danes —.

Golob (*otročje ploskne z rokami*): Že danes —!

General Mak (*kot prej*): Lahko pa šele čez eno leto.

Golob (*razočaran*): Čez eno leto...!

Na oknu desno ta mah zažvenketajo šipe od drobnih kamenčkov, ki jih je nekdo vrgel vanje. Razen generala se vsi prisotni na lahko zdrznejo, ta pa začudeno gleda po sobi in na okno. Koj potem se zasliši od zunaj konec nabožne pesmi »Marija zibala in pela lepo...«

General Mak (*tiho*): Kdo to poje?

Nihče ne odgovori, kajti za pesmijo se oglasi v kričečem nesoglasju z melodijo bučen, histeričen smeh: »Ha, ha, ha...! Jaz pa zibala in jokala lepo!«

Eva hitro stopi k oknu in pogleda ven.

Glas od zunaj (*sladko, priliznjeno*): O, dober dan, moj dragi balon! Kam si mi odnesel, balonček, sina brez cekina? Kje si skrnil otroka, o ti plavajoča roka?

Eva (*pomirljivo skozi okno*): Tu, tu ga imam. Le pridi ponj hitro!

Glas od zunaj (*veselo*): Joj, joj, joj — koj!

General Mak (*osuplo*): Kaj je bilo to?

Eva (*se obrne v sobo in stopi nazaj na prejšnje mesto*): Nesrečno dekle, gospod general. Zmešalo se ji je.

General Mak: Zmešalo? — Katero dekle? — Zakaj zmešalo?

Eva (*v zadregi*): Otroka je rodila mrtvega in to jo je tako zadelo. V vodo je skočila.

General Mak (*nekaj temno sluti*): Po porodu?

Eva (*še bolj v zadregi*): Ne, pred. — Nezakonska.

General Mak (*predirljivo*): Tisto dekle? — To je bil Mart.

Nihče ne pritrdi in ne ugovarja.

General Mak (*potrto*): Tudi še to! Bal sem se, da bo kaj hudega.

Golob (*prigovarja*): Ne jemljite si tega preveč k srcu, dragi prijatelj! — Tudi to je vojska.

General Mak (*zamolklo*): Da, vojska in moj — nečak...

Golob (*brž začne tolažiti*): Naš profesor doktor Lom jo gotovo ozdravi, dragi prijatelj! Čudeže dela na bolnikih! Tudi našemu Pavletu bo pomagal, o tem ni dvoma.

General Mak (*se oprime zastranitve*): Ali je mogoče? Da bi ukrotil ta strašni plin?

Pavle si krčevito pokriva z rokami oči, kakor bi jih zopet hotel braniti pred strupeno izparino.

Golob: Jaz sem popolnoma prepričan o tem. In ti tudi Evica, kaj ne?

Eva (*se sili*): Gotovo, papa!

Pavle (*nejeverno*): Ne, ne, samo varate me! Iz tvojega glasu berem, da ni nobenega upanja, Eva!

Eva (*miri Pavleta*): Oh, saj ni prav nič res! To se ti je le tako zdelo.

General Mak (*pomaga*): Le verujte, Pavle, le! Čemu neki bi vas slepili!

Katarina (*odpre zadnja vrata in naznani*): Gospod profesor!

Eva (*nehote vzklikne*): Ah!

Dr. Lom (*se prikaže na vratih; tudi njega so vojna leta prizadela, vendar še zmeraj možato nosi svoje breme in vliva okolici pogum*): Dober dan — o, kolika družba! (*Zagleda generala in ga ne spozna prècej*): Oprostite, mogoče motim?

Golob (*vstane in kaže na generala; bridko*): Kaj ga ne spoznate, gospod profesor, našega dragega prijatelja generala Maka?

Dr. Lom (*osupne, si popravi naočnike in brž pristopi*): Za božjo voljo, ali je mogoče?

General Mak se hoče zopet dvigniti, pa ga prehit.

Dr. Lom (*ki ga rahlo potisne nazaj v naslanjač, mu stisne roke in prisrčno pozdravlja*): Gospod general, kdo bi si mislil!

General Mak (*odzdravlja in se dobrodušno smehlja*): Kaj, takšna podrtina! Tu odpove tudi vsa vaša umetnost, dragi profesor!

Dr. Lom (*zategnjeno, nekoliko nerad*): O, mi nikdar ne vržemo tako hitro puške od sebe! Oprostite — (*se obrne k mlademu paru; hitro*): Evica —!

Eva (*ne more čakati, stisne roke na prsi in hlastno vpraša*): Našli?

Dr. Lom (*očetovsko*): Počasi, ljubica, počasi.

Eva (*blizu razočaranja*): Torej še ne!

Dr. Lom: Ne in da, da in ne.

Eva (*proseče*): Ne mučite me, gospod profesor!

Dr. Lom (*nežno*): Bog ne prizadeni, ubožica! Samo pojasniti ti hočem, da še ni popolnoma gotovo. Prihraniti eventualno razočaranje.

Eva (*zopet vsa v upu*): Popolnoma gotovo je, že vidim! — (*Stresa svojega fanta*): Pavle, ali slišiš? Ali slišiš?

Pavle (*z drhtečim glasom*): Slišim: popolnoma nič ni!

Dr. Lom (*pristopi k Pavletu in ga tolaži*): Nikakor, dragi fant! — Kako sta nestrpna, počakajta, da povem vse! — Vsi poskusi na živalih so popolnoma uspeli. Treba mi je le še poskusiti na — ljudeh.

Pavle (*se dvigne, odločno*): Vzemite mene — takoj začnite!

Eva (*se upre*): Na Pavletu ne boste poskušali —!

Dr. Lom (*potreplja Pavleta po rami*): Ne bo treba, ljuba otroka, ne bo treba! — Sem že na drugih!

Eva (*napeto*): In —?

Dr. Lom (*resno*): Upam, da se je posrečilo!

Eva (*samo vzklíkne*): Ah! (*nato pa ji odpovedo moči: nebogljeno se nasloni na Pavleta, ki jo prime v svoje močne roke in stoji kakor omamljen od usodne novice, ne da bi mogel kaj spregovoriti.*)

Dr. Lom ganjen pristopi k paru in pomaga, da oba sedeta; Eva se nasloni na Pavleta, ga boža in od blaženosti preliiva debele solze. Drugi navzoči pretreseni molče.

Dr. Lom (*počasi po krajšem molku*): Posrečilo, ker je plin analiziral — inženir Pipan...

Eva (*tiho jekne*): Vid —!

Ta mah se zasliši v ozadju treskanje z vrati, pretrgano glasno govorjenje in nagli, trdi koraki; brž nato zadnja vrata odlete na ves stežaj in na oba vetrova:

(*V sobo plane kot vihar Mart Marinko. Edino njemu se dolga vojska nič ne pozna; nasprotno, oblečen je za na parado, pokrit s sve-tinjami, zlatimi pasicami in drugim vojaškim bliščem. Že ko prihaja skozi vrata, vpije nazaj posamezne odsekane besede:*) Da! — Res! — (*Ko pa se ustavi sredi salona, naglo globoko zajame sapo, visoko dvigne desnico in iz krepkih prs zavzije:*) Zmaga!

Prisotni se elektrizirani dvignejo, se ozro v prišleca in napeto čakajo nadaljevanja.

Mart (*še enkrat*): Zmaga!

Dr. Lom (*nestrpno v majorja*): Kakšna? Končna?

Mart (*se ponosno udari po prsih*): Končna! Naša!

Golob (*boječe, kakor bi pričakoval smrtne obsodbe*): Mir?

Mart: Mir! Zmagoslaven mir!

Vsem navzočim odpovedo ob tej novici udje, da morajo sestiti.

(*Medtem pa že stoji na vratih poslanec Kolar v ponošeni uniformi svoje stranke, suh, mrk in teman kot prikazen iz podzemlja. Brž ko izbruha Mart svoje prevzetne besede, se oglasi z vreščetim, od srdu in hudobije lajajočim glasom:*) Sramoten mir! Poraz!

Golob (*ves blažen*): Mir, mir! Samo da je mir!

Mart (*stopi proti Golobu*): Rečem vam, da je zmagoslaven! (*Zagleda generala in osupne*.) Zaboga — stric! (*Zaradi slabe vesti ne ve, ali naj bi pristopil ali se umaknil.*)

General Mak (*mirno*): Pridi bliže! (*Poda Martu roko, odpuščanje*.) Zaradi te vesti — pozdravljen!

Kolar (*da bi se uveljavil, naredi nekaj korakov naprej in še enkrat kot prej zažuga*): Sramoten mir!

Eva (*nejevoljno*): Uh, to zoprno skovikanje!

Mart (*se oddahne, ko se pobota s stricem in plane z novo močjo na Kolarja*): Zmaga, gospodine!

General Mak (*poseže vmes*): Tak nehajta že s prekljanjem! — Mart, povej, kaj veš, da bomo vedeli, pri čem smo!

Mart (*se unese in začne pripovedovati*): Danes, pred eno dobro uro je bil podpisan mir. Pogoji: nobene spremembe meja, nobenih odškodnin, nobenih — skratka: vse, kakor je bilo!

Dr. Lom (*grenko*): In za to je moral svet krvaveti toliko let!

Mart (*se ne zmeni za zdravnikov žolč*): Da, status quo! Vzdržali smo proti vsem sovragom, proti vsemu svetu! Ostali na svojih postojankah. In to je — zmaga!

Kolar (*ujedljivo*): In to je — poraz!

Na vratih, ki ostanejo do konca široma odprta, se prikaže Katarina; zanjo to prerekanje nič ne pomeni, zanjo nič ne pomeni mir, kakršnega je dočakala. Tiho stoji na pragu in molče preliva solze strte matere, ki ji je sreča drugih samo nov meč v krvaveče srce. — Kmalu se ji pridruži še Poldka.

General Mak (*hoče posredovati*): Ali zmaga ali poraz — to se šele pokaže — kadar bodo vidne vse posledice vojske —

Kolar (*ironično preseka*): Šele kadar — jaz jih vidim že danes! Zopet se bo začela stara pesem: bučne manifestacije zapečkarjev, povodenj pacifistične limonade, prerivanje strahopetcev v ospredje, zapostavljanje trdih mož. Ne, gospôda, do tega ne sme priti: zdaj je naš čas! Sovražnik je strt in uničen, mi ne! Mi nočemo biti uničeni, mi ne smemo biti! Zdaj zberemo še enkrat vse svoje sile in pripravimo za večno konec našim nasprotnikom — pogumnim pripada svet! (*S povzdignjenim glasom*.) Na delo!

Dr. Lom (*zadrži Kolarja*): Za Boga — kaj nameravate?

Kolar (*osorno in sovražno*): Na cesto, med narod — na vojsko!

Dr. Lom (*z gnusom izpusti Kolarja*): Norec!

Kolar se obrne in hoče oditi, toda na vratih mu zadela pot in se mu postavi po robu Katarina.

Kolar (*mali, slabotni Kolar kar klecne pred to po postavi in duši mogočno ženo; nič drugega ne more dati iz sebe kot jecljajoče glasove*): Kaj hočete?

Katarina (*zagrmí*): Nazaj!

Kolar (*nehote odstopi*): Zakaj?

Katarina: Nikamor ne pojdeš, hujskač!

Kolar (*vzroji*): Kdo mi bo to zabranil?

Katarina (*grozeče*): Jaz! — In če še kdo kdaj poskusi in če bodo dedci zopet šleve, tedaj obrajtamo z njim me!

Kolar (*zasmehljivo*): Kdo — me?

Katarina (*preteče zasleduje Kolarja, ki se nehote umika v ospredje*): Jaz!

Eva (*ki že ves čas komaj čaka, kdaj se znese nad Kolarjem, pri-skoči h Katarini in se ji pridruži z enakim glasom*): In jaz!

Poldka (*prihiti k ženama*): In jaz!

Kolar (*se po sili zakrohota*): Ha — otroci!

Eva (*srdito*): Ne, žene, materel!

Kolar (*zbadljivo*): Matere? Gospodična in — mati?

Eva (*se zdrzne, stopi prav h Kolarju in mu vrže v obraz*): Da, jaz — mati! (*Plane k Pavletu in pokaže nanj*.) In tu — moj mož!

Golob (*presenečeno*): Evica!

Eva (*mirno, odločno*): Da, papa! — (*Se zopet obrne h Kolarju in ženama*): In naj le kdo poskusi, me mu pokažemo zobe: Nikoli več vojské!

Katarina in Poldka (*z iskrečimi se očmi pritegneta*): Nikoli!

Kolar se poparjeno in brez slovesa splazi iz salona.

Zagrinjalo.

Jezna opomba. Ta igra je nastala v času, ki je bil na eno in drugo plat različen od današnjega. Zaradi tega ni prav nič čudnega, če zbuja vtise nebogljene naivnosti in klavrnega anahronizma.

To pa avtorju niti malo ni všeč, kajti s časom se je spremenil tudi sam. Saj hvala komur koli še ni tako lesen, da bi novim zoprnijam ne znal streči z novim rapirjem!

Zato bi se igra o vojski, če bi jo pisal ta dan, glasila precèj drugače in na čelu bi ne stale modrujoče Vergilove besede, marveč najbrž one kratke: Vis vim vi!

Joka Žigon | Nikoli več vojské!

Igra v šestih odrskih podobah.

2. podoba: Zeleni kader.

Scena: ubožna delavska stanovanjska kuhinja.

Na desni blizu rampe miza z nekaterimi stolčki. V desni steni spredaj vhod od zunaj, zadaj slaba starinska kuhinjska kredenca; na nji petrolejka, za katero bi dejal, da je pobrana s predmestnega smetišča, in razna druga komaj za kaj rabna ropotija. V dnu na desni vrata v spalnico. V levem kotu porumenelo, vegavo in zarjavelo ognjišče; zraven zaboj za kurjavo iz surovih desák. Levo spredaj okno, pod njim kratka kuhinjska klópca. Nad ognjiščem je od okna do zadnje stene napeta vrvica, na kateri se suše polupreperle cunje in nekaj otroškega perila.

Pavle sedi za mizo na zadnjem stolu in hlastno jé iz precejšnjega lonca, ki bi ga pa Westen ne priznal več za svoj izdelek; fant je ves zanemarjen, kosmat in golorok: raztrgani jopič je vrgel čez levi stol, zašpehano čepico pa kar na mizo. Pri oknu napol stoji, napol na klópci kleči Poldka, slabotno, bolešno štirinajstletno dekletce bledega, prezgodaj uvelega obraza, globokih, prestrašenih oči — z eno besedo: zdi se, da je stopila iz neskončne Cankarjeve »narodne galerije« slovenskega siromaštva in ponižanja. Njeno obleko pa je že pred menoj fotografirala Käthe Kollwitz. Poldka skrbno gleda skozi okno, oprezuje in se le včasih za hip ozre po sobi.

Pavle (*preneha jesti in z očmi stika po kuhinji; Poldki*): Ali kruha nič ni?

Poldka: Nič. Ga tako malo dobimo.

Pavle (*zamomlja*): Zlodja! — Mati nič ne prinesó od Golobovih?

Poldka: Mh! Saj to je vse; drugod ga ne dajo še skorjice ne.

Pavle (*zopet jé s polnimi usti*): V štacunah?

Poldka: Nič. Za noben denar. Samo za tobak. Tobak pa samo za maslo. Tako nimamo nobene reči.

Pavle debelo požira in godrnja.

Poldka: Ko bi gospodične ne bilo, ki nam večkrat kaj pošlje, bi morali že umreti od pomanjkanja.

Pavle (*malomarno*): Katere gospodičre?

Poldka: Gospodične Eve!

Pavle (*zategne*): A, te —! (*Hitro začne metati vase, kakor bi ne hotel nič slišati o Evi.*)

Poldka: Ja. — (*Hitro še enkrat pogleda ven, potem pa napravi dva tri korake proti mizi, še zmeraj begoma se ozirajoč proti oknu, in zašepeta proti Pavletu, kakor bi imela prodati neznansko skrivnost*): Veš, zdaj ima drugega!

Pavle (*preneha požirati in neumno vpraša*): Kogá drugega?

Poldka (*kakor prej*): Ženina! Tistega stotnika Marta!

Pavle nejevoljno odmahne z žlico.

Poldka (*nemoteno iztresa svoje novice*): Saj veš, kako se je končalo z inženirjem! Mati so dejali, da ji je bilo sprva hudo, no, pa taka si hitro lahko izbere kaj novega. Brž se je oklenila stotnika!

Pavle (*jezno otresa žlico ob rob lonca; odbijajoče*): Babje čenče! Me nič ne briga! (*Zopet začne hlastno jesti.*)

Poldka se zavzame spričo bratove osornosti, umolkne in gre izgubljeno nazaj k oknu oprezovat.

Pavle (*prijazno po kratkem molku*): Kdaj prihajajo mati domov?

Poldka (*boječe, da bi zopet s čim ne razdražila velikega bratca*): Okrog petih, včasi pa še pozneje. — Tudi že ponoči, če le morejo kje dobiti za zvečer delo.

Pavle: Potem pa ti skuhaš večerjo?

Poldka: Ja, pa že zmerom opoldne, da šparamo drva. Nekaj pojemo za kosilo, kar ostane, pa postavim v ror za zvečer.

Pavle (*presenečen preneha jesti*): Kr'shen — tak sem zdajle požrl večerjo malih?

Poldka si komaj upa pokimati.

Pavle (*skoraj trdo*): Zakaj mi nisi povedala, ko sem tole (*pokaže na lonec*) jemal iz peči?

Poldka (*plaho, mehko*): Nisem mogla, ko ti je pa bilo videti, kako si sestradan.

Pavle pograbi pisker in ga nese k ognjišču; od tam vzame reno, z rotom pokrije in posodo porine v pečko ter zapre vratca.

Poldka (*kakor bi želela brata pregovoriti, naj še jé*): Saj mati navadno tudi še kaj malega prinesó!

Pavle (*si na sredi sobe zadržuje pas, ki si ga je bil pred jedjo iz previdnosti narahljjal*): Navadno! — Kaj malega — za štiri pretrgane otroške želodce! — (*Išče po žepih:*) Stokrat sem jih že obrnil, pa sem še zmeraj tako trapast in mislim, da najdem kak čik! — V borštu kar srobot vlečemo. (*Gre h kredenci in brska po predalih.*) Včasi so oče zmeraj hranili kos klobase ali cigare v omari.

Poldka: O, te navade že dolgo niso več imeli. Jaz sem zanje na cesti pobirala, kar sem našla, čeprav tega niso marali. (*Žalostno:*) Odkar jih ni, pa tega ne delam več.

Pavle (*preneha stikati, postane, ko Poldka omeni očeta, nekoliko premišlja in reče proseče*): Poldka, zdaj mi pa povej resnico: kaj je z očetom?

Poldka (*preprosto*): Saj sem ti povedala. Odpeljali so jih, več ne vem. — Mati nič nočejo o tem govoriti.

Pavle (*stopi na sredo kuhinje*): Kdaj so jih?

Poldka: Nekaj dni potem, ko si zbežal v hrib.

Pavle: Žandarji?

Poldka (*prikima*): Da. — Dolgo so tudi še pozneje oprezovali okrog po Sibiriji. Saj jo je od mladih skoraj iz vsake bajte kdo potegnil, ko ni maral na vojsko. — Zdaj samo še tu pa tam vidimo katerega, paziti je pa le treba. (*Pazljivo gleda skozi okno.*) Bolje bi bilo, če bi prišel ponoči!

Pavle (*zamahne z roko*): Je vse glih! Spoznati me tako nobeden ne more, ko sem tak cigan.

Poldka (*z otroško vednostjo*): Takega še prej primejo!

Pavle (*se naveliča dopovedovati otroku*): Pustiva to!

Poldka (*neugnano*): Prava sreča, da malih ni v hiši; gotovo bi na cesti izblebetali, če bi te bili videli! — Zdaj jih ne bo noter, dokler jih ne pojdem iskat, sem jim dobro zabičila.

Pavle: Koj sem vedel, da si sama doma, ko sem jih ugledal od daleč. (*Nežno:*) Revčki!

Od zunaj se zaslišijo avtomobilski signali, nato tudi brnenje motorja, ki kmalu utihne.

Poldka (*napeto strmi ven; nemirno in pridušeno zdaj skoz okno, zdaj v sobo*): Avto! — Po naši cesti pelje! — Ustavil se je —, pred hišo!

Pavle (*razburjeno plane po suknjič in čepico ter skoči k zadnjim vratom; pripravljen, da takoj pobegne, še zasoplo vpraša*): Kdo?

Poldka (*kakor prej*): Avto je Golobovih. — Gospodična!

Pavle (*drži duri za kljuko*): Eva!

Poldka (*pogumneje*): Ja in pomisli — mati!

Pavle (*še napeto*): Sami?

Poldka: Čisto!

Pavle (*se oddahne in izpusti kljuko*): No, potem pa lahko ostanem. (*Obesi obleko na žeblice, ki jih je polno na vratih, in se ne gane z mesta.*)

Poldka: Kakšen obisk, in mati v avtomobilu!

Eva in Katarina vstopita desno. Prva je oblečena za sestro Rdečega križa; druga v vsakdanjem kambriku, v predpasniku in s starim obdrgnjenim cekarjem. Obe imata oprtani plinski maski.

Eva: No, tod me pa že dolgo ni bilo.

Katarina (*kratko*): Nisi prav nič zamudila.

Eva: Dober dan, Poldka! (*Ko se hoče pozdraviti s Poldko, zapazi Pavleta, ki ga pa ne spozna, in neodločeno obstane*): Nisi sama —?

Katarina (*hoče nesti cekar na kredenco in tudi zagleda Pavleta, a ga koj spregleda; osuplo*): Sveta božja Pomagavka — Pavle!

Pavle (*stopi proti Katarini*): Jaz, mati!

Katarina (*še kakor prej*): Ali si znorel? O belem dnevu! In kakšen si!

Pavle (*se rahlo nasmehne*): Pri zelenem kadru smo vsi taki!

Eva (*presenečeno*): Moj Bog, za noben denar bi te ne spoznala!
(*Stopi na levo k Poldki in ji dá roko; nato slači rokavice.*)

Pavle (*se prikrito ponorčuje*): Verjamem! Sem malo drugačen kot takrat v fraku!

Eva se zdrzne, pogleda Pavleta in hoče nekaj reči.

Katarina (*brž preide v svojo resolutnost, Pavletu*): Kar lepo molči! — Za božjo voljo, če kdo pride! — Poldka, na cesto in da takoj pritečeš, če koga zagledaš!

Poldka (*bi rada ostala v kuhinji*): Skoz okno se tudi —

Katarina (*odločno odreže*): Ven, sem rekla!

Poldka pokorno odide.

Katarina: Tako! — (*Obesi plinsko masko na zadnja vrata in začne devati iz cekarja lonček in kozici, ki jih nese na ognjišče, ter nekaj v časnik zavitega, kar položi na kredenco; prazni cekar postavi za omaro na tla.*) Je še premladó za naše pogovore! (*Hiti pospravljat mizo, kjer je Pavle še pustil žlico, pobriše s predpasnikom to in levi stolček, katerega pokaže Evi.*) Najprej moram odpraviti tega-le!

Eva odloži plinsko masko na odkazani stol, sama pa sede na klopcu.

Pavle (*prihaja počasi v ospredje na desni*): Mati, danes me pa ne boste!

Katarina (*energično*): Pa še prav kmalu! — (*Gre k pečki, jo odpre in vzame ven lonec, iz katerega je prej Pavle jedel.*) Na, tu-le, gotovo si lačen! (*Vzdigne pokrovko in ostrmi.*) Za Kriščeve rane, saj je Poldka že skoraj vse pripravila!

Pavle: Ne, to sem bil jaz, mati! Mi ni nič povedala, da je večerja za vse.

Katarina: Je že prav, postrgaj do konca! Sem še nekaj prinesla. (*Postavi jed na ognjišče, stopi k omari, odvijje iz papirja kos kruha, vzame iz predala žlico ter vse dá k loncu.*) Tu-le!

Eva: Pavle, rajši kar bliže pridi!

Pavle (*podjetno*): Saj res, boš videla, kako mi bo šlo! (*Vzame posodo in vse drugo ter nese k mizi, kjer sede na prejšnji prostor in začne jesti z velikim tekom.*)

Eva (*z dopadajenjem gleda Pavleta*): Kar apetit mi delaš!

Katarina (*nemirno bega po kuhinji, pospravlja in večkrat hitro pogleda skoz okno*): Tega pa dandanes ni prav nič treba, smo že tako preveč požrtni!

Pavle (*postrani škili na Evo; na videz nedolžno*): Pri Golobovih to že ne bo štimalo!

Eva: E, Pavle, tudi pri nas ni vsega na pretek!

Pavle (*pojé, vzame v roke Evino masko in jo ogleduje*): Jo imajo zdaj vsi?

Eva: Vsi, pa noč in dan pri sebi.

Katarina: Prav vsi je že nimajo. Kdor je ne more kupiti, lahko crkne. Na primer otroci —.

Eva (*prizadeta*): Zato pa jih bomo spravili na varno.

Pavle: Kam?

Eva: V Otroški dom. Prišla sem zdaj-le, da jih odvedem. Vsega bodo imeli zadosti in tudi varno zavetišče proti bombam in plinom. — Kje pa so?

Katarina: Eh, gotovo kje na cesti. Jih že najdeva. Najprej pa odpravi tega-le! (*Z glavo namigne na Pavleta.*)

Pavle: Kar tako se že ne bom dal. (*Vstane; odločno:*) Vedeti hočem, kaj je z očetom! Samo zato sem tvegat nevarnost, ker hočem gotovosti!

Katarina (*z glasom, ki ne pusti ugovora*): Ne blebeči neumnosti! (*Seže v žep pod predpasnik, stopi k Pavletu in mu hoče stisniti denar v roko.*) Tu-le imaš nekaj drobiža, pa glej, da izgineš. Najedel si se tudi že; ni treba čakati, da te kdo zavoha.

Pavle (*na lahko odrine denar in vstane; uporno*): Kje so oče?

Katarina (*se nekoliko presenečena in zato zbegana umakne na desno stran mize*): To vendar sam veš. Zaprtega imajo, nič hudega mu ni.

Pavle (*vztrajno*): Ste jih kdaj videli, odkar so proč?

Katarina (*nejevoljno*): Ne; misliš, da utegnem hoditi gledat v arest!

Pavle (*neizprosno*): Mati, dobro vem, da ste že neštetokrat moledovali, pa vas niso pustili k njemu!

Katarina (*se hoče delati veselo*): Lej, lej, kaj vse ti vé tak-le ongá!

Pavle: Mati, z norčijo me ne boste pretentali! Tudi v borštu imamo zveze.

Katarina (*se nekoliko vda*): No, seveda, enkrat sem menda res šla; dedec je navsezadnje le moj.

Pavle (*z gotovostjo*): Ne le enkrat, stokrat!

Katarina (*jezno*): Nehaj že, sita sem tega! — (*Hoče napraviti kratek proces:*) Povej hitro, kaj bi še rad, potem pa se poberi! Nama z Evico se že mudi!

Eva (*prijazno*): O, prav lahko še počakam, le dogovorita se!

Katarina (*ugovarja*): Ne šika se, da bi te mudila za prazen nič.

Pavle: O, to ni prazen nič! — (*Stopi prav k materi:*) Slišal sem, da bo moral oče na fronto pokopavat mrliča, če se v treh dneh ne zglasim. — Mati, to je še bolj nevarno kot fronta sama.

Katarina (*se ne more več premagati; srdito*): Poba, to je pa že od sile! Še malo pa te po čeljustih! (*Nekaj išče po žepih.*) Če že hočeš na vsak način vedeti, zares sem nekaj dobila — le kam sem vtaknila?

Pavle (*napeto*): Od koga?

Katarina: Od starega. Saj sem še Evici kazala — (*Evi:*) ali ni res?

Eva: Res je, Pavle!

Pavle: In kaj je bilo?

Katarina (*mimo Pavleta, kakor bi se domislila*): O, prav gotovo je ostalo tam! — (*Šele zdaj odgovarja:*) Kaj je bilo —? Da se mu dobro godi in da se kmalu vrne.

Eva nehote vstane, komaj skrivaje svojo osuplost.

Pavle (*sumljivo gleda zdaj Evo, zdaj Katarino; tiho*): Mati, tega ne verjamem!

Katarina (*vzroji in udari s pestjo po mizi*): Pri vseh ranah Kristusovih pričam, da je tako! (*Ne more več vzdržati ter dvigne predpasnik, da si otre solze; nato se naglo za silo zopet zbere.*) Zdaj pa stopim hitro ven in pošljem Poldko po otroke, ti pa se pripravi, da izgineš! (*Odločno odide skozi leva vrata in jih močno zaloputne.*)

Eva se v zadregi obrne skozi okno.

Pavle (*nekaj časa osuplo in brez besede zre za Katarino, potem se zdrzne in s hitrimi koraki stopi k Evi; tik za njenim hrbtom, tiho*): Eva, ali je res:

Eva (*se obrne od okna in srepo pogleda Pavleta v oči*): Mar misliš, da bo mati po krivem —?

Pavle (*ustavi Evo; hlastno*): Desetkrat, če bi bilo zaradi otrok treba! Trdno sem se namenil, da se zglasim pri oblasteh. Misliš, da bi bil sicer tako neumen in bi o belem dnevu tekel žandarjem v roke? — Oče je star in bolehen. Če ga res pošljejo na fronto, ga bo konec. Mati je svojevoljna in se ne bo vdala. 'Stari je opravil svoje', si misli, 'tudi če bi zdaj moral umreti zaradi enega otroka — naj bo, saj je že tako vse življenje umiral zanjel' Ravnal bom kar mimo nje. Zato pa moram vedeti čisto za gotovo, kakšno pisanje je dobila. Eva, če si tisto res brala, povej mi, kaj je res, povej, če očetu grozé ali ne!

Eva (*gleda Pavleta z žarečimi očmi in stopi tik k njemu, tako da se skoraj naslanja nanj*): Pavle, ti si pravi fant! — Mati je lagala!

Pavle (*bolj zase, z globokim glasom*): Torej res!

Eva: Da! — (*Se začne igrati z gumbi na Pavletovi srajci; tiše, malo sramežljivo:*) Prej sem mislila, da si šel v zeleni kader iz bojzljivosti, oprosti, da sem te sodila napak. (*Se čisto stisne k Pavletu, roka ji nehote zaide na fantove napol razgaljene prsi:*) Torej le en junak!

Pavle (*onemi od presenečenja; kri mu živo zakipi, da komaj dahne*): Eva —!

Eva (*z očmi, ki so rosne od ljubezni, zre Pavletu v obraz in zašepče*): Pavle —!

Pavle (*burno objame Evo, jo prižme nase in goreče poljublja, medtem ko v presledkih ječi*): Eva! — Eva! (*Se nekoliko unese:*) Ali je mogoče — v rokah te držim, Evica!

Eva (*tiho, ljubeznivo*): Da, Pavle! — Boljši si od drugih —!

Pavle (*se nemilo predrami iz omame, ko se spomni na Poldkino novico, in izpusti Evo*): Od drugih? Hočeš reči: od drugega —.

Eva (*z roko zatisne Pavletu usta*): Nič!

Pavle (*prime Evino roko in jo potisne strani: ljubosumno*): Kaj je z onim?

Eva: Nehaj!

Pavle (*trmasto*): Nočem. Ne bom le za priležnika.

Eva se nalahno izvije Pavletu, se obrne stran in popravlja lase.

Pavle: No, kaj?

Eva: Ljubosumnost lahko stresaš drugod.

Pavle (*mrko*): Kaj ljubosumnost! Sem imel dovolj časa, da sem se je otresel!

Eva (*se obrne k Pavletu; začudeno*): Kato to?

Pavle (*hiti*): Mar misliš, da sem se šele zdajle zaljubil, Eva? Od mladih nog že, Evica, tudi potem, ko je prišel inženir —.

Eva (*prestriže Pavletu besedo*): Molči!

Pavle (*se ne dá ugnati*): Pa sem se temu privadil. Nikomur nisem hodil vprek, pa tudi sebi nikogar ne pustim. (*Ljubosumnost znova zakuha v njem; divje:*) Kaj je z Martom?

Eva (*se prestraši; tiho*): Dobro. Imaš pravico. — (*Po kratkem premisleku:*) Res sem se ga po onem dnevu oklenila, ker sem mislila, da je drugačen. Pa je z zvezami dosegel, da mu ni treba v ogenj, marveč se lepo krije doma. Nič več mi ni zanj!

Pavle (*potolažen sproži roke proti Evi*): Evica!

Eva (*položi roke v Pavletove, z nasmehom*): Da, Pavle!

Pavle (*nežno prebira Evine prste*): In zdaj bo treba iti! Skoraj mi je žal, da sem se odločil zglasiti!

Eva: Ubožec, tako ne smeš govoriti! (*Se oklene Pavleta, tiho, goreče:*) Še imaš čas, današnji večer je še tvoj!

Pavle (*vprašujoče*): Današnji večer —? Kdaj bo tri dni?

Eva: Nocoj, opolnoči potečejo. Do jutri zjutraj je isto. Torej imava še veliko ur!

Pavle (*razvnet*): Eva —!

Eva (*mirnejša*): Da, ljubi moj fant!

Pavle (*udari naravnost*): Potem pridem k tebi!

Eva (*za hip presenečena*): K meni? (*Poboža Pavleta po laseh, ga milo pogleda in prikima z glavo.*)

Pavle zopet objame Evo in jo začne poljubljeni.

Eva (*se kmalu izvije iz Pavletovih rok*): Dosti, Pavle, nehaj! Mati so lahko vsak hip tu! (*Pogleda skozi okno in se ravna; hitro:*) Póte pridem, z avtom. Prenevarno bi bilo, če bi hodil, lahko bi te spoznali in zgrabili. Ostani skrit doma in čakaj do večera!

Pavle (*kratko*): Bom.

Eva: A mati?

Pavle: Nič ne povem. (*Kratko pomisli:*) Porečem, da podnevi ne morem stran in da počakam temè. In da me ti odpelješ iz mesta, da bolj gotovo uidem.

Eva: Toda jutri izve, da si se zglasil!

Pavle (*odmahne z rokami, češ, temu ni pomoči*): Potem se ne bo dalo nič več spremeniti!

Eva (*sočutno*): Uboga Katarina!

Pavletu (*se mahoma zbudi strašna misel*): Toda če pridem jutri prepozno —?

Eva (*prisluhne*): Pst, že gredó!

Pavle: Otroci me ne smejo videti! (*Urno pristopi k Evici in ji brez besede da roko v slovo, nato pa po tihem steče k zadnjim vratom in izgine skoznje; vrata pa za seboj samo prisloni in skozi zev do konca kuka v kuhinjo.*)

Desno vstopi Katarina z detetom v naročju, za njo pa privede Poldka fantka in deklico.

Eva (*takoj priskoči h Katarini, ji vzame otroka iz rok ter ga ljubkuje*): Joj, kako si srčkan, ko si tako lepo umazan! Janezek, kaj ne? (*Stiska malima roke in ju objema.*) Ali kar pojdemo?

Katarina (*začne otroke pripravljati za odhod, jih z robcem za silo briše in se jokaje poslavlja od njih*): Oh, Eva, takó mi je težko! Najrajši bi jih ne pustila!

Poldka pomaga materi in tudi joka.

Zagrinjalo.

Joka Žigon | Nikoli več vojské!

Igra v šestih odrskih podobah.

3. podoba: Bombe.

Scena: plinsko zavetišče s polukrožno osnovno ploskvijo in priostreno kupolo iz betona.

Desno spredaj so v steni težka, hermetično zaprta vhodna vrata z več kljukami na vzvod; nekoliko dalje vise na mramornati plošči številni indikatorji, ekshavstorji in drugi aparati za ventilacijo in čiščenje zraka, še globlje pa so obešalniki z maskami in gumijevimi kapucami proti plinu. Ob steni zadaj stojita hladilnik in odprta omara z živili in pijačami, s posodo, raznim drobižem in z lekarno. Še bolj na levi je ob zidu televizor, nekoliko dalje so diskretno z zagrinjalom prikrita vratca v toaleta, prav spredaj pa visi telefon. — V ospredju blizu vhodnih vrat je mizica z nizkimi stolčki, na levi pa več stolov okrog večje mize in ob steni. Pred omarama zadaj stoji preprosto ležišče z mizico in dvema stolčkoma na straneh. — Oprava je vsa kar moči preprosta, gladka in brez okraskov; mize so brez prtov in nastavkov. Tudi preproge ni nikjer nobene. Omari, plošče miz in sedeži stolov so iz lesa, drugi deli pohištva pa iz jeklenih cevi. Razen aparatov so vsi predmeti v zavetišču enako svetlo lakirani. Stene so iz gladkega, z oljnato barvo prevlečenega betona. S prostorom je tesno, kamor koli se obrneš. — Od vrha kupole visi ena sama električna luč v stekleni krogli.

Med to podobo se venomer sliši treskanje eksplozij, zdaj močnejše zdaj slabše: sovražnik bombardira mesto iz letal.

Eva sedi na desni pri mizici, kadi in površno bere časnik. Senatorica onemoglo sloni na ležišču; poleg nje sedi dr. Pokoren in se ukvarja z njo. Golob stoji pred omaro v ozadju; v desnici drži kozarec, z levico pa nekaj išče med steklenicami. Pri levi mizi sedi Mart in meša kvarte; očitno mu je dolgčas. Miza pred njim je polna različnih kozarcev in steklenic; cigare, cigarete, pepelniki, vžigalniki in podoben drobiž je razmetan vse križem — jasna podoba divjega popivanja. Katarina se suče v ozadju ob polkrožni steni sem ter tja in streže večinoma Martu in Burniku, včasih tudi drugim. Vsi so oblečeni enako v zelenkastorjavi bajazzo iz gumija, le Katarina ima povrh še bel predpasnik. Mart nosi na prsih znamenje reševalnega oddelka.

Mart (*neprenehoma pije in kadi*): No, tega pa dolgo ni!

Katarina: E, korajža pa taka! To bo zopet pranja!

Mart se bučno zakrohota, drugi v zadregi molče.

Pokoren (*tudi nekaj časa molči, potem pa se ne more več obvladati*): Gospod major, nobene pravice nimate, da zasmehujete svojega prijatelja! Sami niste nič boljši, kajti vaše mesto je zdaj zunaj, na čelu reševalnega oddelka, ne pa tu v zavetišču!

Mart (*plane kvišku*): Gospod profesor, povedati vam moram, da se vtikate v stvari, ki...

Eva (*miri*): Mart, nikar! Gospod profesor je le v razburjenosti zaradi preobilnega dela to rekel. — Saj ti vsi privoščimo, da se lahko malo umakneš.

Pokoren samo skomizgne z rameni in se obrne k senatorici.

Mart (*afektirano vljudno*): Dobro, zaradi tebe, draga Evica! Hvala ti! (*Stopi k Evi in ji galantno poljubi roko; nato zopet sede in se dalje moti kot prej*).

Golob natoči neko pijačo, pristopi k senatorici od zadaj, jo nalahno dvigne in ji ponuja piti.

Senatorica (*odklanja*): Ne — hvala, ne morem!

Golob (*prigovarja*): Le daj, dušica, le, to te poživi!

Senatorica (*obupano poskusi malo piti, a kmalu preneha*): Ne morem, ne morem! O Bog, o Bog, ti večni napadi iz zraka! Poslušajte, kako treska! (*Prisluškuje, potem pa se zgrabi za glavo.*) Ne vzdržim več! — Gospod profesor, dajte mi injekcijo!

Pokoren: Milostljiva, prosim vas, poskušajte še malo potrpeti! Teh injekcij ste že preveč dobili. Preslabo srce imate in bi vam utegnilo škodovati.

Senatorica se spusti nazaj na ležišče in začne ihteti.

Katarina pristopi k ležišču, poklekne od zadaj in začne tolažiti senatorico.

Golob odloži pijačo v omaro in si briše z robcem pot s čela.

Burnik (*vstopi skozi leva vratca in si še ureja zadnje na toaleti*): Tu notri še veliko bolj poka! Ne zdi se mi posebno varno! Gotovo zidovi niso kajsi debeli!

Katarina molče odide skozi vratca.

Mart (*zasmehljivo*): To je le od tega, ker si bil sam, pa ti je šlo v kósti!

Burnik (*prisede k levi mizi, natoči kozarec in v dušku izprazni; nejevoljno*): Vsak je po svoje junak! V samoti se le norci dobro počutijo! Vedno sem oznanjal veličino in moč mase. Med množico utoneš in se preliješ v potisočrjeno telo, v ogromno silo!

Mart (*nataka Burniku in kaže na številne steklenice na mizi*): Pa še med to množico utoni in se prelij, kamor te vleče!

Burnik (*besno pogleda Marta, pograbi kozarec in sikne*): Idiot! (*Zvrne pijačo vase.*)

Mart (*si nič ne stori iz psovke, marveč površno pomeša kvarte in jih položi pred Burnika*): Zdaj pa na delo! Privzdigni!

Burnik: Kdo meša?

Mart: Jaz!

Burnik: Ne, jaz!

Mart: Poglej: (*kaže Burniku na počekani list papirja pred seboj*): ena, dve, tri...

V nadaljnjem Mart in Burnik kvartata, vneto pijeta in kadita. Tuin-tam med kratkim premolkom ostalih tudi na glas spregovorita kak kvartopirski izraz, kakor: »Srce!«, »Adut!«, »Dvajset!«, »Šest in šestdeset!« in podobno.

Katarina (*je medtem zopet vstopila skozi leva vratca, brisaje si roke v predpasnik, odšla čez ozadje na desno k Evi ter prisedla*): Tako me skrbi, Evica, kako je z otroki! Bog ve, če so jih spravili na varno! Mož mi gotovo shira pri tistem težkem delu za fronto, Pavle se mi je šel glasit, čeprav je bilo že prepozno, da bi očeta rešil, in bogve, če ga bom še kdaj videla — da bi mi vsaj mali ostali!

Eva (*tolaži*): Kar nič ne skrbi! Saj ni danes prvič in zmerom je bilo vse v redu!

Pokoren: Današnji napad je pa res prišel tako iznenada kot še nikoli. Kar na lepem je začelo leteti izpod neba, ne da bi bile prej opazovalnice alarmirale.

Golob: Imajo že zopet kak nov izum, da prilete nevidno in neslišno!

Eva: Na Otroškem domu je čez vso streho narisana velikanski bel krog...

Mart (*sarkastično*): Kot nalašč za daleč viden cilj!

Eva (*razkačeno*): Vsak bombarder ve po tem znamenju, da je objekt zavarovan po mednarodnih konvencijah, ker tam prebivajo zgolj otroci!

Burnik (*že vinjen docira*): Otroci so nevarnejši ko vojska! Če uničiš to, uničiš sedanjost, če pa uničiš otroke, uničiš bodočnost!

Eva plane razdražena kvišku.

Pokoren (*hoče pomiriti, zato preskoči Burnikove besede in naveže nazaj; obžalovaje*): Mart ima prav, gospodična! Rdeči križ, beli krog in kar je še takih dogovorjenih znamenj — larifari! Nihče se ne briga zanje, ne mi ne nasprotniki. Še tem rajši napadamo z njimi zaznamovana poslopja! Ni tudi nič čudnega, ko pa jih vsi zlorablajo. Vojaško najbolj pomembni objekti nosijo kar na debelo vsa mogoča nevtralna varovala!

Burnik (*kot prej*): Moderna vojska je totalna vojska! Že vse svoje življenje to oznanjam. Brani se, napadaj, kakor moreš, kjer moreš, kadar moreš! Vsa sredstva so upravičena, ker gre za obstoj nacije, in potemtakem dovoljena. Če jih ne boš rabil ti, jih bodo tem pridneje drugi in te uničili. Pacifistične in humanitarne sentimentalnosti naj kuhajo stare babe, ko jim je drugega že tako zmanjkalo, mi možje pa...

Eva (*preseka Burniku besedo in mu brezobzirno vrže v obraz, kažoč na leva vratca*): — spadate tja noter!

Burnik (*hoče planiti kvišku, pa mu je vino že tako stopilo v glavo, da se komaj obdrži na nogah, loveč se z rokami za mizo; navidez užaljeno*): Gospodična —!

Golob (*je pristopil k Evi in jo pogovarja*): Evica, za božjo voljo, prosim te —!

Mart (*je potisnil Burnika nazaj na stol*): Kar pusti, ni vredno besede! (*Vrže kvarto*): Pik as!

Burnik (*se rad dá pregovoriti, izpije kozarček in igra dalje*): Adut!

Eva (*mirneje proti Katarini*): Sicer pa lahko telefoniramo! Počakaj, Katarina, takoj! (*Gre k telefonu na levi, pritisne na nekaj gumbov in govori v aparat, ne da bi vzela slušalko v roke*): Halo, tu Eva Golobova!

Glas iz telefona: Halo, tu Otroški dom!

Eva: Kako je pri vas? Vse v redu? Otroci spravljani na varno?

Glas iz telefona: Skoraj da, gospodična. Pravkar so začeli iz drugega nadstropja —.

Glas iz telefona se nenadoma sredi besed utrga, obenem pa se sliši posebno močna detonacija.

Vsi se prestrašijo.

Mart (*nehote poskoči kvišku*): Hudiča, to ti je boben!

Eva (*v telefon*): Halo, Otroški dom! (*Čaka za hip.*) Halo! (*Še enkrat pritisne na gumbe; nekoliko vznemirjeno*): Halo, Otroški dom!

Katarina: Moj Bog, nič več se ne oglase! Če se je kaj zgodilo —!

Eva (*nekoliko nejevoljno*): Nič, samo zveza je najbrž pretrgana. Takoj povprašam na centralo. (*Vzame slušalko v roko in pokliče*): Halo, centrala! Eva Golobova. Zakaj ni zveze z Otroškim domom? (*Začudeno*): Kaaj? (*Pritisne slušalko krčevito na uho in pazljivo ter okamenela posluša.*)

Katarina (*že blizu joka*): Za božjo voljo, Evica, kaj je?

Eva (*Katarini samo zamahne z roko, naj molči; kmalu pa odloži slušalko in se blede, s stisnjenimi ustnicami obrne od aparata*): Važen objekt popolnoma razdejan!

Katarina se dvigne s stola in zaječi, potem pa jo kar zviije nazaj na stol.

Senatorica: Kateri?

Eva (*ne odgovori senatorici, marveč se obrne k Martu*): Zdaj boš moral iti, Mart!

Mart (*se dela začudenega*): Jaz? Kam neki in čemu?

Eva (*kolikor mogoče mirno*): Prosim, stopi sem, takoj pokličem. (*Se obrne k telefonu, hoče vzeti slušalko v roke in pritisniti na gumbe, toda preden jih doseže, se že oglasi iz aparata.*)

Glas iz telefona: Halo, komanda reševalnega oddelka. Nujno prosimo gospoda majorja Marinka k telefonu!

Mart (*odgovori izza mize, ne da bi nehal kvartati*): Halo, major Marinko. Kdo tam?

Glas iz telefona: Narednik Košak, gospod major!

Mart (*preneha igrati in se zadere po kasarniško*): Kaj me nadlegujete?

Glas iz telefona: Oprostite, gospod major, bombe so do tal porušile Otroški dom!

Katarina (*se ekspresionistično vije na stolčku in stoka*): Moji otroci, moji otroci!

Senatorica se na lahno dvigne z ležišča, zaječi in omedli.

Golob in Pokoren priskočita k senatorici in se ukvarjata z njo.

Mart in Burnik tudi nehote vstaneta, a kvarte držita še vedno v rokah.

Eva pohiti h Katarini, prisede in jo tolaži.

Pokoren (*zavpije razburjeno iz ozadja proti telefonu*): Toda otroci so bili že vendar na varnem v kletih!

Glas iz telefona: Ne, gospod major, napad je bil tako nenaden, da so jih šele nekaj spravili dol, večina pa je bila še v nadstropjih.

Katarina (*vstane, obupno lomi roke in stoka*): Moji otroci! Moji otroci! Janezek! Manica! Tinček! (*Se zopet zgrudi na stolček in ihti dalje.*)

Glas iz telefona (*medtem nepretrgano nadaljuje*): Sovražnik je metal razdiralne, vžigalne in plinske torpede. Potrebna je takojšnja reševalna akcija! Prosim vas, gospod major —.

Mart (*jezno vrže kvarte ob mizo*): Sakrament! Prekleti idioti, ali nisem natančno določil za vsak primer! Zdaj bi že morali biti tam! Stotnik Jemec naj takoj —!

Glas iz telefona: Nemogoče!

Mart (*ostrmi*): Takooo?

Glas iz telefona: Ubit!

Mart (*zadirčno*): Torej poročnik Gradnik —!

Glas iz telefona: Zadušen!

Mart (*plane kvišku, ves iz sebe*): Krucifiks!

Eva (*je že v začetku teh poraznih novic vstala in nepremično strmela v Marta; zdaj energično strese glavo, stopi nekaj korakov proti telefonu in odločno spregovori v aparat*): Gospod major takoj pride! (*Zapre telefon in se obrne k Martu.*)

Mart nehote stopi proti Evi in hoče ugovarjati.

Eva (*energično odmahne Martu z roko in tiho, a odločno reče*): Mart, pojdi!

Mart (*dozdevno naivno začuden*): Kako neki moreš —!

Eva (*Martu ne da govoriti, marveč sklene roke*): Mart, prosim te!

Mart (*se neodločno brani*): Evica, ti tega ne razumeš! To so vojaške zadeve —!

Eva (*še bolj prosi*): Prosim te, pomisli na otroke, na sto in sto otrok!

Mart (*se nebogljeno izvija*): Saj je dovolj drugih, vojakov! Tudi podčastniki so še!

Eva (*neusmiljeno trdo*): A ti, komandant?

Mart (*lahko samo še jeclja*): Jaz —, jaz —. Prosim te, Evica — (*se zruši na prvi stol za svojim hrbtom in strahopetno trepeče*): — jaz ne morem... (*Tiho*): Ne upam...

Eva (*nekaj časa nepremično strmi v Marta, potem se naglo zbere in reče preprosto, a pogumno*): Torej pojdem jaz!

Golob (*za hip pusti senatorico; prestrašeno*): Evica —!

Burnik (*obenem*): Gospodična —!

Eva energično že naprej odkloni z roko vse ugovore in hitro stopi k obešalnikom, kjer začne iskati med protiplinsko opravo svoje stvari; ko jih najde, si urno začne natikati rokavice.

Burnik se nenadoma nečesa spomni, vrže kvarte na mizo in naglo izgine skozi leva vratca.

Katarina (*vstane; proseče, a še vedno med solzami*): Evica, rajši nikar! Še tebe naj izgubim!

Eva (*pristopi h Katarini in jo teši*): Le mirna bodi, Katarina! Me žené zdaj ne utegnemo biti mevže! (*Pogovori Katarino in jo posadi nazaj na njen stolček.*)

Mart (*se je medtem nekoliko opomogel, vstal in hoče k Evi; domišljava samozavest se mu zopet vrača, zato reče že skoraj pokroviteljsko*): Lepo te prosim, dete moje —!

Eva (*odrezno*): Molči! — Je tvoj motor pri nas?

Mart (*brž zopet izgubi ravnovesje; skoraj cmeravo*): Je. — Ali saj nikamor ne prideš! Brez znamenja protiplinske obrambe te na prvem oglu ustavijo in zavrnejo!

Eva (*samo za trenutek omahne v svoji zbranosti, potem pa zagleda poveljniško znamenje na Martovih prsih, stopi krepko proti njemu, pokaže z roko na emblem in reče kratko, kakor bi bilo to samo po sebi umljivo*): Torej mi ga daš ti!

Mart (*se osupel za nekaj korakov umakne in dvigne onemoglo roke v obrambo*): Ne, ne — za ves svet ne! Moj častniški znak —!

Eva se ne zmeni za ugovor, marveč neodvrljivo stopi za Martom, pograbi znamenje na njegovih prsih in ga z enim samim sunkom odtrga, tako da obenem na veliko razpara njegov bajazzo. Nekoliko še postoji, češ, ali se bo Mart vsaj zdaj opogumil in se uprl.

Mart pa se samo bolešno prime za raztrgano oblačilo in klavrno zastoka.

Eva (*se ne more več premagati, marveč brutalno in z neskončnim zaničevanjem vrže Martu v obraz*): Ničvrednež! (*Brž se obrne stran, kakor bi ne mogla več gledati toliko nizkote, in pohiti proti izhodu; med potjo si pripenja znamenje na prsi. Pri vratih se še enkrat naglo ozre po navzočnih.*)

Pokoren (*naglo priskoči, pomaga odpirati težka vrata in dé z občudovanjem*): Takoj pridem za vami!

Eva (*kratko, a toplo*): Hvala! (*Natakne si plinsko masko ter kapuco, s Pokornovo pomočjo odpre vrata in odide.*)

Mart se medtem sesede na najbližji stol in se začne po babje solziti.

Senatorica (*se zave iz omedlevice*): Gospod profesor, pomagajte! Nič več ne vzdržim!

Pokoren (*spričo tolike razlike v vedenju hčere in matere očitno nejevoljen pohiti k senatorici in reče s komaj prikrito nejevoljo*): Dam vam injekcijo, milostljiva, pa se pomirite! (*Se urno pripravi in stori kakor rečeno.*)

Senatorica (*se medtem ozira okrog*): Kje je Evica?

Golob (*priskoči k senatorici in ji prigovarja*): Takoj se vrne, takoj —!

Senatorica: Kam je šla? Zakaj ste jo pustili?

Golob v nadaljnjem po tihem nekaj dopoveduje senatorici.

Pokoren odhaja; kot prej Eva sname z obešalnika svojo masko, kapuco in rokavice ter si te spotoma natika.

Burnik vstopi skozi leva vratca, zopet še zaposlen z ureditvijo svoje toalete.

Pokoren (*mimogrede opazi Burnika, pogleda Marta, se za hip ustavi, kakor bi hotel nekaj reči, pa le zamahne prezirljivo z roko in odhiti proti izhodu*): Katarina, pomagajte mi! (*Pokaže na izhodna vrata, stopi k njim in jih začne odpirati.*)

Katarina (*je od Evinega odhoda hlipaje ostala na mestu; zdaj si odločno s predpasnikom otre obraz in priskoči Pokornu na pomoč*): Prec, gospod doktor!

Pokoren in Katarina odpahmeta vrata, si podasta roke in si jih naglo, pa pomenljivo stisneta.

Katarina (*prisrčno*): Boglonaj, gospod doktor!

Pokoren si natakne masko in kapuco ter odide.

Katarina zapira vrata.

Burnik (*medtem prisede k Martu in ga nekaj časa začudeno ogleduje, potem pa udari z roko po mizi in se na vse grlo zakrohoče*): Kaj, tako si se ga nacedil, da ti že skoz oči uhaja, cmera cmerasta! (*Sune Marta neusmiljeno v rebra.*)

Senatorica (*tiho ječi*): Moj Bog...! Moj Bog...!

Zagrinjalo.

Joka Žigon | Nikoli več vojské!

Igra v šestih odrskih podobah.

4. podoba: Miserere Domine!

Scena: križišče dveh mestnih ulic.

Na levi je popolnoma v ospredju le nekoliko viden hišni ogel, ki se začena takoj pri rampi in je postavljen nanje v ostrem kotu z leve proti desni. Za njim drži z leve ulica, namerjena s svojo osjo naravnost na šepetalca. V ozadju pa se v iztegnjenem kotu, katerega vrh leži na levi polovici odra, lomi prospekt hiš, ki se vleče z leve na desno čez ves oder, izgubljač se na obeh koncih v kulise. Z desnega kota odra teče diagonalno proti levi čez ves oder druga ulica. Pred to pa je bolj v ospredju drugi hišni ogel, ki stoji v topem kotu na desni kulise in je precej večji kot oni na nasprotni strani, tako da sega nekako do četrline odra.

Pred fronto hiš v ozadju so postavljeni kandelabri plinskih svetilnic, in sicer tako, da stoji na vsaki strani ogla po eden. Pred hišami desnega ogla pa rasto v ospredju drevesa. Natančno nad presečiščem obeh ulic visi velika obločnica, pripeta na obe nasprotni ogalni hiši.

Polumrak je in nobena ulična luč še ne gori.

Na trotoarju pred ozadjem in pred hišami na desni stoji že dvoje, troje ljudi. V nadaljnjem prihajajo še drugi in se ustavljajo prav tam. So pa sami starejši moški, žene in otroci iz predmestij. Hodijo počasi, se stiskajo drug k drugemu in govore med seboj vneto, a pridušeno.

Po desni zadnji ulici prihitita Burnik in Mart ter se z gestami živó prepirata.

Burnik (z roko ustavi na križišču Marta, ki hoče kar hitro dalje po levi ulici): To je vendar budalost brez primere! Čisto na tihem bi morali zagrebsti vse skup!

Mart (se nerad ustavlja, ker se mu očitno nekam mudi): Popolnoma moje mnenje! Ljudomila gospoda na magistratu pa seveda misli, da mora ugoditi masi, in je ukrenila drugače! (*Hoče zopet oditi.*)

Burnik (ponovno zadrži Marta; hitro in zadirčno): Ljudomila, ljudomila! Sentimentalno popušcanje prepadle demokracije! Ugajanje vulgarnim instinktom! Niti vojska ne more izučiti te predpotopnim atavizmom podlegajoče klike! Zadnji čas je, da jih pomedu naša močna roka v smeti, kamor spadajo!

Mart (namerja kreniti dalje): Da, da, seveda!

Burnik (zgrabi Marta za rokav): Treba je vendar pomisliti, kaj se lahko izcimi iz takšnega demonstriranja ljudske nesreče! Zadevo bi bili morali potlačiti, niti tega bi ne bili smeli povedati, da je bilo pobitih toliko otrok! Ti pa gredo ne samo, da razbobnajo po mestu resnične številke, marveč še sklenejo ad oculos razkazovati posledice strašnega masakra s pogrebom na občinske stroške! Kakor bi nalašč hoteli ubijati v ljudeh voljo in moč za boj do končne zmage, ki ni več daleč! Duša množice je strahopetna, ker ni še šla skozi našo trdo šolo! S takim ravna-

njem jo demoralizirajo huje od vseh sovražnih napadov! To bi se utegnilo slabo končati!

Mart (*že nestrpno*): Ah, kaj, sodrga je sodrga! Za to imamo orožje! (*Se bahavo in zviška udari po sablji.*)

Burnik (*sili še vedno v Marta*): To je še moja edina tolažba!

Mart (*domišljavo*): Jaz sem komandant vojaškega špalirja po ulicah, samo zine naj kdo! (*Se ne da več zadržati, marveč odhiti po ulici na levi.*)

Burnik (*drvi za Martom*): Dobro pazite! To smrdi po revoluciji! Če opazite najmanjši pojav godrnjanja, takoj energično —. (*Nadaljnje njegove besede se ne razločijo več, ker izgine za kulisami.*)

Na prej povedanih mestih sta se medtem že nabrali dve številnejši gruči.

Prvi glas iz gruče na desni (*zagrozi za odhajajočima*): Prekleta hudiča!

Drugi glas: Uh, da bi ta dva prišla v moje pesti!

Tretji glas: Lahko čakaš do sodnega dne!

Prvi glas: Berači crkavamo po frontah in doma, ta dva pa se na varnem mastita kot polhi jeseni!

Drugi glas: Zato, ker smo potrpežljivi osli!

Tretji glas: Pa naredi kaj, če moreš! Ti takoj porinejo bajonet v čreva!

Gruča na desni se poluglasno dalje prepira.

Četrty glas iz gruče na levi: Ali veš gotovo, da pojdejo tod?

Peti glas: Tako gotovo, kot stojim tukajle! Oče je pri picamortih!

Prvi glas: To so ti pravi! Še pokopati jih niso hoteli! Kar na skrivaj so jih namerjali zmetati vse skup v eno samo veliko jamo kot mrhovino!

Drugi glas: Bejž' no!

Tretji glas: Že vedo, zakaj! Imajo slabo vest in se nas bojé!

Četrty glas: Kaj jih je res toliko pobilo?

Peti glas: Res, natanko vem, moj oče je pri picamortih! Tri sto sedem in osemdeset samih nedolžnih otročičkov, pomislite! Vse je bilo drobno. Tako so pobirali ostanke iz podrtin kot ti, kadar greš na smetišče iskat cunj. Celega pa so našli toliko kot ti oblek!

Četrty glas: Prekleta vojska!

Prvi glas: Če bi ne bilo Golobove, ki se je postavila in zagrozila, da našunta vsa naša predmestja, bi niti starši ne smeli zraven!

Drugi glas: Fest se je postavila!

Tretji glas: Hu, bojé se, bojé!

Gruča na levi govori nadalje poluglasno, in tako se v naslednjem obe skupini menjaje oglašata.

Četrty glas: Seveda, gosposkih pamžev ni bilo vmes; za te je doma dovolj poskrbljeno. — Sami beraški!

Peti glas: Mende ja! Iz nekaterih bajt so vsi mrtvi. Postavim od Sušnikove Katarine — še sledu ni ostalo od treh!

Četrty glas: To pa res posebno tepe! Stari pokopava gnile ostanke človeškega mesa po fronti, Pavle bogve, če se še kdaj vrne, Poldka pa — no, saj ne more drugače!

Peti glas: Eh, nikomur od nas ni veliko bolje!

Četrty glas: Krst sploh niso toliko dobili! Ne lesa ne delavcev ni dovolj!

Prvi glas: Pa naj bi bil vsaj o belem dnevu pogreb, da bi kaj videli!

Drugi glas: Norec! Da bi nas sovražnikovi opazovalci iz zraka zagledali in nas brž podelali v čežano!

Tretji glas: V tako daljavo pa vendar ne morejo videti!

Prvi glas: O, še v večjo! Take peklenške mašine so pogruntali, da je joj!

Drugi glas: Da nas morijo!

Tretji glas: In koljejo kot praseta v klavnici!

Več glasov: Soldati! Pst!

Vsa množica umolkne in se instinktivno zgnete skupaj ter stisne k hišam. Z desne strani se zasliši odrezano korakanje in kmalu se prikaže krdelo vojakov s podčastnikom. Vsi so v popolni bojni opravi z jeklenimi čeladami in nataknenimi bajoneti; čez desno ramo imajo optane plinske maske.

Podčastnik (*poveljuje*): Stoj! Na levo! K nogi!

Vojaki se ustavijo na križišču in storé, kakor jim je zapovedano.

Podčastnik (*pristopi tesno k vojakom in jim nekaj na tihem odreja, kažoč v ozadje in ospredje na desno in levo; nato stopi za dva koraka stran in zapove*): Zadnja vrsta levo krog! Na razmak! (*Razpne roke vodoravno.*)

Medtem se na lahno oglasé pogrebni zvonovi, ki ne utihnejo prav do konca podobe.

Vojaki se sprosté iz strnjenega krdela na desno in levo v dvojni vrsti vzdolž hišnega prospekta v ozadju, tako da so razmaknjeni po nekaj korakov drug od drugega.

Podčastnik: V napad!

Vojaki vzamejo puške v obe roki poševno pred prsi.

Podčastnik: Na mesta!

Vojaki se začno pomikati pravokotno proti ozadju in proti ospredju ter potiskajo pred seboj množico k hišam. Ljudje se brez besed umikajo, le dvakrat trikrat se zasliši otroški krik in zamolklo mrmranje. Kmalu stoji vsa množica stisnjena na pločnike ob hišah na desni in v ozadju.

Podčastnik: Stoj! V stražo!

Vojaki obstanejo vsak na svojem mestu, se razkoračijo, postavijo puške sredi med noge na tla in tako nepremično obstoje, zadnja vrsta obrnjena z obrazi proti množici v ozadju, sprednja proti gledalcem.

Podčastnik še enkrat pregleda vojake, nato odide na levo.

Iz množice se sliši spočetka le tu pa tam pohrkavanje in kašljanje.

Mart prihiti z leve v spremstvu podčastnika in urno pregleduje vojaški kordon.

Neznano dekle se nenadoma izvije iz množice na desni, se prerine mimo straž in, kot bi trenil, stoji pred Martom ter mu drzno gleda v oči. Pozna se ji od daleč, da je v pozni nosečnosti.

Mart (*okamenel obstane in ne ve, kaj bi; iz zadrege zamomlja*):
Kaj želite?

Neznano dekle (*odločno in hladno*): Zdaj mi ne uideš! — Tu me imaš!

Mart (*jeclja*): Da, da — to da kaj —?

Podčastnik pristopi, prime neznanko za roke in jo hoče odvesti.

Neznano dekle (*se izvija*): Pustite me! Pustite me!

Mart dá podčastniku znamenje, naj dekleta izpusti.

Podčastnik odneha od svoje namere in se obzirno umakne.

Mart (*odvede neznanko nekoliko bolj v ospredje; zavedel se je, zakaj njen nastop, in ga hoče kakor koli zabrisati; tiho*): Za božjo voljo, prosim te, kaj naj vse to pomeni?

Neznano dekle (*v prvem hipu začudeno in tiho*): Pomeni? — Sam dobro veš!

Mart (*onemoglo*): Da, seveda — to se pravi, ampak tukaj-le na cesti, v tem tragičnem trenutku —.

Neznano dekle (*glasneje*): Me nič ne briga! Kje naj te sicer najdem? Stanovanje si menjal. Na komandi me napodé kot psico.

Mart (*miri*): Nikar tako glasno, prosim te!

Neznano dekle (*brezobzirno*): O, kaj pa, še preveč sem tiho! Kričati bom začela! (*Se pripravlja, da bi izpolnila grožnjo.*)

Mart (*prime neznanko za roko, preplašeno*): Za božjo voljo, nikar, prosim te! Kaj želiš? — Hitro!

Neznano dekle nepremično in brez besede gleda Marta.

Mart (*hlastno potegne iz žepa listnico, vzame iz nje nekaj bankovcev in jih stiska neznanki v roke*): Tu ...! Ná ...! Kako sem neumen — seveda! (*Odhiti kar se dá na desno v ozadje.*)

Podčastnik steče za Martom.

Neznano dekle (*brez razumevanja pogleduje zdaj na denar, zdaj za Martom, potem pa se zave, histerično zacvili in začne trgati*

bankovce): Naprodaj! Naprodaj! (*Na drobno razcefrani papir vrže na tla, ga potepta z nogami, pljune nanj in pohiti za Martom, kričeč z visokim glasom*): Pravice hočem, pravice! (*Izgine na desni; njeno vpitje se še nekaj časa sliši, polagoma pojemaje.*)

Ko je neznanka poteptala bankovce, hoče nekaj ljudi predreti kordon in pohiteti ponje, toda vojaki jih zadržijo.

Prvi ženski glas iz množice (*obupano*): Križ božji, toliko denarja v nič!

Drugi ženski glas (*cinično*): Za toliko me ima lahko največja svinja!

Več moških glasov: Molčite! — Mir! Že gredo!

Z leve se zasliši spočetka še nerazločno petje, ki polagoma preide v razločno pogrebno pesem »Miserere Domine!« Počasi prihaja čez oder in se izgublja na desno v ozadje sprevod pri zračnem napadu ubitih otrok: spredaj nese ministrant križ, nato gredo duhovščina in cerkovnik, ki pojó, za njimi pa se vije nepregledna vrsta onih, ki nosijo mrličke. So to civilisti različnih, največ ubožnejših stanov, mešano po starosti in spolu, starci, žene in komaj odrastli otroci. Kar je med njimi moških v dobrih letih, so na ta ali oni način pohabljeni. Vsak pogrebec nese sam svoje breme: malokateri majhno, surovo obdelano krsto, po večini nedoločene, v belo blago zavite svežnje, dva, trije celo navadne, komaj s kako cunjó nekoliko pokrite škatle. Med nosači so tudi Eva, Katarina in Poldka. — Med voditelji sprevoda imajo nekateri oprtane plinske maske, od ostalih redkokateri, niti Eva ne.

Ko se sprevod prikaže, se množica zgane in pritisne naprej, toda vojaki jo zadržijo v vrsti. Moški se začno odkrivati, ženske imajo deloma molke in jih pridno prebirajo. Kmalu pa se zasliši iz gneče tožen vzdih »Joj, joj!« in glasno ihtenje. — Nenadoma nekdo spredaj poklekne; počasi se jih spusti še nekaj na tla, potem pa, kakor bi blisnila kosa po travi, je na mah vsa množica na kolenih.

Žalostni glasovi zvonov, oddaljujoče se »Miserere«, ihtenje, iz gneče se trgajoči stoki in vzdih, koraki pogrebcev, somrak, mrke postave vojakov — vse se meša v čudno, usodno, neznosno napetost.

Neki vojak na levi strani spredaj je ne more več vzdržati. Kakor vrtavko ga zasučje proti sprevodu; z eno roko zgrabi čelado, se odkrije in se v istem hipu vrže na kolena z globoko sklonjeno glavo. Vsi vojaki mu sledé kot na povelje. Samo eden na desni strani spredaj ostane nepremičen, na svoje mesto pribit; toda to traja le trenutek, potem pa se začne majati kakor izpodžagano drevo, ki mora zdaj zdaj pasti. Nenadoma pa se zdrzne, dvigne puško visoko v zrak, zatuli:

»Živela vojska! Živela morija!«

in začne blazno streljati v zrak, kamor koli.

Množica zdreveni, pogrebcem zastane korak, potem pa se odtrgajo iz neštetihih grl nerazločni zverinski kriki in že navalé nekateri na zblaznelega vojaka, mu izderejo puško, ga poderó in se vržejo nanj vse vprek, moški, ženske, otroci.

Dva ali trije vojaki hočejo pomagati pomandranemu tovarišu, toda že planejo ljudje nanje, jih razorožé in začno suvati sem in tja. Drugi vojaki takoj vržejo puške stran in se pomešajo med množico, tretji že od daleč ponujajo svoje orožje, umikajoč se razbesnelim napadalcem.

Pogrebci se deloma vrté s svojim bremenom med gručo, ne da bi si vedeli pomagati, deloma beže na ves strani, nekateri pa celo pomečejo svoje svežnje stran in se pridružijo razdivjani množici, ki postaja čim dalje bojevitejša in ni zadovoljna več s tem, da si je ohladila prvo jezo, marveč hoče več. Že se oglašajo posamezni vzkliki:

»Konec hočemo!« »Živel mir!«

Nesrečnega blaznega vojaka na tleh še vedno teptajo in trgajo. Posamezne dele njegove oprave si natikajo ob divjem rjoventju moški, ženske, otroci: ta čelado, oni pas z nožnico, tretji plinsko masko, zopet drugi telečnjak, skledico za jed, nekateri pa so se polastili posameznih raztrganih delov vojakove obleke ter jih ponosno in zmagovito vihté nad glavami kot zastave.

Eden od onih mož, ki so dobili puške, brž iztrga iz srajce velik kos blaga, ga natakne na bajonet in se vzpne na kandelaber cestne svetilnice na levi; nato dvigne orožje visoko nad glavo in prekriči vse druge:

»V vrste, prijatelji, tovariši, sodrugi, sodružice, in za meno! — na gospôdo! Živela revolucija!«

Množica napeto prisluhne besedam kolovodje, se zgnete na levo proti kandelabru, tako da se na desni vidijo na tleh brezoblični ostanki pomandranega vojaka, in za kratek hip onemi, nato pa tem besneje zatuli: »Naprej! Na gospôdo!«

Kolovodja skoči s svetilnice in plane pred krdelo, se ozre nanj in dá z roko znamenje za pohod. Že se zažene na desno in rebeli za njim — iz ozadja pa se oglasi kakor grom: »Stoj!« Val množice za trenutek okameni, medtem ko se v dnu slišijo rezka vojaška povelja: »Náred! Meri!« A tedaj se iz gomile odtrga en sam besen krik:

»Marinko! Smrt psu!«

in ves val neugnano butne naprej, obenem pa že nekdo ustrelil iz drveče naplave.

Z desne se komaj še sliši povelje: »Strel!« in že zareglja salva iz nešteti pušk.

Množica se razbije kot val ob skalo: le nekaj jih še pljusne dalje, precèj jih pade zadetih, večina pa beži razkropljena nazaj na levo in na desno.

Ranjenci stokajo in vpijejo na pomaganje.

Druga salva se oglasi in podre nekaj upornikov, potem pa se slišijo le še posamezni streli in pogrebno zvonjenje.

Zagrinjalo.

Joka Žigon | Nikoli več vojské!

Igra v šestih odrskih podobah.

5. podoba: Blizu groba.

Scena: manjša soba vojne bolnišnice.

Na levi spredaj ob steni majhna mizica z različnimi medicinami, knjigami, papirji in vazo z rožami; poleg nje dva stola; sredi vhod. Dalje za vrati tri, na desni vzdolž vse stene štiri bolniške postelje, postavljene z vzglavji k zidu. Zadaj v sredi veliko okno, pod njim radiator centralne kurjave. Električna luč s stropa.

Po posteljah leže ranjenci, le prva na levi je prazna in lepo urejena.

Pri prvi sprednji postelji na desni pa stojita dva bolniška strežaja in prelagata na nosila, ki stojijo na tleh, truplo pravkar umrlega. Španska stena zakriva drugim pacientom pogled na to opravilo.

Pri mizi na levi sedi Eva v strežniški obleki in nekaj vpisuje v odprto knjigo ter na neke papirje pred seboj.

Neki ranjenec stoka.

Ko strežaja opravita svoje delo, pokrijeta mrliča, pobereta s postelje vso posteljnino in jo položita na nosila. Eden nato stopi k vratom in jih odpre ter se vrne k tovarišu; drugi odstrani špansko steno. Oba nato dvigneta nosila in kreneta proti izhodu.

Eva (*strežajema*): Trenutek, prosim! (*Hitro še nekaj zapiše na list, ga vzame v roke, vstane in ga poda enemu od strežajev.*) Tule, Franc, nesite razvidnico kar v pisarno, prosim! (*Stlači strežaju list v žep.*)

Strežaja odideta.

Eva zapira za njima vrata. Nato zopet sede, zapre knjigo in nekoliko pospravi mizo. Potem se nasloni z rokami na mizo, si podpre glavo ter premišlja.

Prvi ranjenec (*žalostno*): Zopet eden, sestra!

Eva (*se zdrzne, vstane in gre proti postelji govorečega*): Da, dragi! Le nič ne premišlajte o tem! Kmalu boste lahko odšli! (*Popravlja ranjencu ležišče.*)

Prvi ranjenec: Oh, sestra, saj človek ne ve, kaj naj bi si želel! Če dolgo ostanem tu, je slabo, ker je preveč trpljenja. Če kmalu odidem, je še slabše, ker moram zopet na fronto. Najbolje bi res bilo umreti. (*Prime Evo za roko, goreče*): Toda saj nisem še nič živel, sestra, in tako rad bi živel! — Ko je človek zdrav, mu še na misel ne pride, kaj ima. Ko pa stojiš blizu groba, šele vidiš, kako krasno je življenje. (*Ranjenec se na pol dvigne v postelji.*) Živeti, živeti, s polnimi požirki srkati to nebeško radost, še, še, do pijanosti, do onemoglosti! (*Opeša.*)

Eva (*na lahno položi bolnika nazaj in miri*): Tiho, tiho, dragi deček! Mir, mir! (*Ga boža po laseh in po čelu.*)

Drugi ranjenec: Sestra, vode, prosim!

Eva gre tja in postreže.

Drugi ranjenec: Ali bo onale postelja dolgo prazna?

Eva (*se na lahno nasmehne*): Prav nič dolgo!

Drugi ranjenec: Hvala Bogu!

Eva (*radovedno*): Zakaj?

Drugi ranjenec: Sestra, prazna postelja je nekaj strašnega! Mi se je zelo bojimo! Tako glasno vpije: tu je bil še pravkar nekdo, živ, živ, in zdaj ga ni več! Nič več! (*Se stisne pod odejo, a se zopet pokaže:*) Nikdar, nikdar več! Tudi tebe kmalu ne bo nikdar več! (*Se zopet skrrije.*)

Tretji ranjenec (*bere časnik, nejevoljno*): Oh, dajte no že mir! Saj bi človek moral umreti od samih jamrov, če bi mu tudi nič ne bilo!

Eva (*teši*): Da, da! Nekoč bomo doživeli, ko bodo postelje vse prazne, a tedaj bomo tega veseli, da ni mogoče povedati kako!

Četrty ranjenec (*se na pol dvigne v postelji, zadirčno*): Bedarija! Ne bo nikoli! Svet se bo klal toliko časa, dokler vseh ne vzame hudič! Dixi! (*Se zvrne nazaj.*)

Peti ranjenec (*z obvezo na čelu, obupano toži*): Ali pa germanit! O moje oči, moje oči! Ali res ne bom nikdar več videl ne sonca ne gozdov ne dneva? — Ali sije danes sonce, sestra?

Eva (*prizanesljivo*): Ne, prav pust dan je.

Peti ranjenec (*kakor bi mu to bilo v uteho*): Hvala Bogu!

Strežaj (*vstopi s kupom posteljnine*): Sestra, že dobimo novega!

Drugi ranjenec (*olajšano*): Hvala Bogu!

Strežaj gre k mizi, tam odloži svoj kup, vzame nekaj kosov stran, gre k slečeni postelji in jo pripravlja.

Eva gre pomagat ravnati ležišče.

Strežaj (*med delom*): Nov transport! Sami težko ranjeni. Jih že preobvezujejo! Vse prazne postelje takoj pripravite.

Eva: Od kod?

Strežaj: Iz poljskih ambulanc, vse še frišno. To bo zopet — (*se ozre na bolnike, po tihem, a s čudno naslado Evi na uho*) — krvi!

Eva (*nejevoljno*): Dobro, kar pojdite! Bom že sama!

Strežaj se komaj vidno namrdne in krene proti mizi, vzame preostali kup perila in hoče ven.

Mart (*vstopi prav tedaj v elegantni obleki; zdaj je že major in na prsih ima še več svetinj kakor prej; levico nosi obvezano v pentlji, ki mu visi okrog vratu; ko se strežaj skoraj zaleti vanj, ga nejevoljno z jahalno paličico, ki jo vrti v desnici, zadrži, pri čemer se nehote dotakne kupa perila; disgustirano umakne roko*): Že spet te cunje!

Strežaj odide.

Mart (*viha nos*): In kak smrad! (*Se ozre po sobi in zagleda prazno posteljo na desni.*) Torej ste ga vendarle odpravili! Skrajni čas, sicer bi se bil pritožil! (*Odloži kapo in paličico na mizo ter si sleče eno rokavico.*)

Eva ga niti ne pogleda, temveč samo hiti napravljat posteljo.

Mart sede na stol in se pripravlja, da si prižge cigareto.

Eva (*gre k njemu, po tihem*): Mart, lepo te prosim, saj veš, da se ne sme —!

Mart (*malomarno*): Ah, saj res, vedno pozabim! (*Spravlja dozo.*) Če samo vidim te cunje, me začne dušiti in nehote moram kaditi! (*Vzame iz enega žepa stekleničko s kolonsko vodo, iz drugega robec, si ga namoči in drži pred nos.*) Kdaj je umrl?

Eva (*apatično*): Pred pol ure.

Mart: Težko?

Eva (*nejevoljno*): Saj tebi je to vseeno, samo da je hitro!

Mart (*bahavo*): No tako brez srca tudi nismo! Nerad pa gledam take stvari! Ljudje strašno umirajo!

Eva (*pikro*): Ti boš pa najbrž z navdušenjem!

Mart (*nekoliko zadet*): To ravno ne, a nekaj herojskega bi pa le moralo ostati človeku tudi v zadnji uri! Tako pa — kako neestetsko!

Eva gre nejevoljno na stran in si da opraviti z novo pogrnjeno posteljo.

Mart (*vstane in gre po sobi; zviška*): No, kako je, tovariši? (*Molk.*) Dobro?

Tretji ranjenec (*jezno, odrezno*): Če vas ni — dobro.

Mart (*zadet*): Hm! (*Se obrne naravnost k drugemu ranjencu*): Pa vi?

Drugi ranjenec (*komaj izpod odeje*): Kakor zmeraj, gospod major!

Mart (*se obrne še k prvemu ranjencu*): Kaj pa s teboj, mali?

Prvi ranjenec: Prosim, ali boste še dolgo v naši sobi?

Mart (*začudeno*): Čemu to sprašuješ?

Prvi ranjenec (*s prozornim namigom*): Danes so jih pripeljali že zopet cel transport!

Mart: Tako, k nam? No, potem pa gotovo dobimo novega (*zafrkljivo*): »tovariša«.

Četrty ranjenec (*trdo poudarjaje*): Pravega tovariša, s fronte, ne — s pogreba!

Mart osupne, hoče nekaj reči, a mu ne dado do sape.

Tretji ranjenec (*vzroji*): Boljši bo gotovo kot vi!

Drugi ranjenec (*se opogumi*): Vsaj ležal bo, ne pa zdrav hodil okrog in dražil bolne!

Prvi ranjenec (*s tankim glasom*): In zapeljeval sestre!

Mart (*vzkipi*): Fant —!

Prvi ranjenec (*hitro*): Vse vem! Kadar mislite, da spim, gledam skozi priprte oči in vidim, kako se prilizujete naši sestri Evi!

Mart (*brez sape*): Kako se predrzneš —!

Prvi ranjenec (*se ne da ugnati*): Jaz pa vam povem, da jo bomo varovali mi vsi in jo ubranili falotom, ki —!

Mart (*se zakadi proti prvemu ranjencu*): Vi pozabljate, praporščak, koga imate pred seboj! Takoj pokličem stražo —!

Eva (*je prihitela in se postavila med besedovalca*): Tu sem poveljnik jaz! Prosim te, Mart, pusti bolnike pri miru, sicer moram poklicati šefa!

Mart (*onemoglo*): To je prekršek subordinacije —!

Eva (*odločno*): Prosim, konec!

Mart se obrne in piha ter jezno stopa po sobi sem in tja.

Eva (*se skloni k prvemu ranjencu in ga materinsko tolaži*): Nikar se ne razburjaj, mali!

Prvi ranjenec (*od razburjenja ihti*): Ko pa sem tako strašno nesrečen, sestra! (*Otroško zaupljivo*;) Tako vas imam rad, sestra, in bolj od mojih ran me boli, ko vidim, kako... kako vas nadleguje!

Eva (*presunjena*): Nič ne maraj za to, deček moj, saj ga ne maram! (*Ga poljubi na čelo in položi na posteljo*.)

Četrty ranjenec (*se zakrohoče*): Ha, ha, ha!

Mart (*odreveni*): Eva, lepo te prosim, spričo tujih ljudi vendar ne gre —.

Eva (*trdo*): Jaz nisem začela, izprašaj si rajši svojo vest!

Vrata se odpro: navaden vojak z obvezano glavo in majhnim kovčgom v levici vstopi naprej, za njim neseta dva strežaja nosila z novim ranjenecem. Vojak vrata zopet zapre, potem pa se kakor prej skrbno briga za to, da onadva neseta previdno in počasi. Ko hočeta postaviti nosila na tla, jih poprime in daje znamenja, naj na lahko postavita.

Bolniki se dvignejo v posteljah na komolce in radovedno opazujejo dogajanje.

Eva pohiti k nezasedeni postelji, jo odgrne, popravi blazine in čaka.

Strežaja in vojak previdno vzdignejo ranjenca in ga polože v posteljo.

Eva ga pogrinja, ne da bi se natančneje ozrla vanj.

Prvi strežaj (*Evi na uho, izvedensko, kratko*): Samo transfuzija krvi. Nobenega upanja.

Strežaja odideta.

Vojak (*odlaga oficirski kovčeg na omarico, tiho*): Ste vi tu, sestra?

Eva pokima.

Vojak (*pokaže na ranjenca*): Nezavesten! Njegov služabnik sem.

Eva: Kdo je gospod?

Vojak: Major Pipan.

Mart postane pozoren, se primakne k mizi in prisluškuje.

Eva (*osupne, se prime za prsi in stopi k vojaku, tiho*): Major Pipan?

Vojak (*tudi tiho, in enako oba ves naslednji pogovor*): Da. Ga poznate?

Eva (*še nekaj časa osuplo gleda vojaka, potem se obrne k ranjencu, pristopi k vzglavju in dolgo opazuje; komaj slišno, zase*): Da, on...!
(*Boječe in nežno pogladi Pipanu nekaj las s čela.*)

Pipan zastoče.

Eva (*presunjena*): Vid!

Vojak (*je priskočil, ko je slišal stok*): Ne bo se še zbudil, to se mu le blede. — Torej ga sestra pozna?

Eva samo prikima.

Vojak: O, potem je v pravih rokah! (*Si meni nič tebi nič vzame stol pri mizi, ga postavi k vzglavju svojega gospoda in sede.*) Jaz se sicer ne ganem od postelje, pa je le dobro, če ne pride h kateri koli — oprostite! — (*Sočutno:*) Teško je ranjen!

Eva: Obe noge?

Vojak: Obe. V kolenu.

Eva (*se ne more odtrgati od ranjenčevega obraza*): Vid! Obe —!

Vojak (*sočutno*): Mehkega srca ste, sestra, prava izjema, hvala Bogu! Sicer bi ne bila prijatelj!

Eva (*se nehote nasmehne in poda vojaku roko*): Tak pa bova, ker ste mu tudi vi!

Vojak (*navdušeno strese Evi roko*): Ne veste, kakšen gospod je! Po vsem svetu ga lahko iščete!

Eva: Ga imate zelo radi?

Vojak (*skoraj užaljen, glasno*): Ha —! (*Se takoj spomni, kje je, tiho:*) V plin bi šel zanj brez maske! Ne le jaz, vsi njegovi vojaki! Koliko je storil za nas! Pa mu tudi drugače ne pravimo kot očka, med seboj seveda! Pa tak junak!

Eva (*interesirano*): Junak?

Vojak (*navdušeno*): Junak, junak! Da bi ga videli na fronti: obleče se kot mi, vsa znamenja oficirja proč, torbico v bok in puško prvega ranjenca v roke! Potem pa pred nami prvi v naskok!

Eva (*zamišljeno*): Ali je mogoče?

V o j a k : Seveda. Jaz nisem smel nič nositi zanj. Menažo je jedel mojo, jaz pa njegovo. Včasih tudi kdo drug, kdor je bil najbolj potreben, se mi zdi, s tistim je menjal. — (*Za kratko umolkne; z gotovostjo:*) Junak!

E v a (*kot prej*): Čudno!

V o j a k : Res čudno, sem tudi sam dejal spočetka. Kako so se junačili in nas podžigali drugi zadaj! Naš pa nič, samo to nam je nenehoma zabičeval, kako se moramo zavarovati. »No, ta pa je zajec!« smo si včasi dejali, čeprav smo ga obrajtali, ker je bil sicer tako skrben. Brž ko smo prišli v ogenj, pa so vsi drugi izginili kot kafra, samo on je ostal. — (*Zaupno:*) Najbolj čudno pa je to, sestra, da se je bal!

E v a (*začudeno*): Bal?

V o j a k (*prikima*): Še zelo! Kar prestrašil sem se ga, ko sem ga prvič zagledal v ognju: bled je bil, usta je imel plava, iz oči se mu je bralo, kako se boji!

E v a : Potem vendar ni —!

V o j a k (*zviška*): Prav zaradi tega! Sestra, vidite, to je tako: ne rečem, dobi se že tu in tam kdo, ki je na fronti, kakor bi doma močnik otepal; pa to so redki kot lasje na pleši. Tem seveda nobena groza nič ne stori. Vsi drugi pa se bojimo, strašno bojimo! Najrajši bi zbežali proč, daleč kam, menda domov! Pa vemo, da to ne gre, in premagujemo strah, vsak svojega: in čim bolj ga premagaš, tem večji junak si, in čim bolj se bojiš, tem več je treba moči!

E v a : Tega bi si nikdar ne mislila!

V o j a k (*se nasmehne*): Verjamem, si tudi od nas nihče ne, dokler sam ne poskusi. Zato pa tudi čim večkrat greš na fronto, tem teže. Preveč že veš, kako bo. (*Zamišljeno in resno:*) O, hudo se je treba upirati, da te ne zlomi!

P i p a n zopet zastoka.

E v a želi bolniku nekaj popravljati vzglavje.

V o j a k (*prehiti Evo*): Ne, bom jaz, sestra — saj res, kako pa naj vas kličem?

E v a (*preprosto*): Eva.

V o j a k (*začudeno*): Eva —? Hm!

E v a (*radovedno*): Ali vam ime ni všeč?

V o j a k : O, pač! (*Skrivnostno:*) Čudno — gospod je v nezavesti večkrat izgovarjal vaše ime!

E v a (*pretresena*): Moje ime!

M a r t se še bolj približa tiho govorečima.

P i p a n nemirno bega z rokami po odeji in obrača glavo.

V o j a k (*položi prst na usta*): Pst! Zopet...

Pip an (*polglasno, vroče*): Eva! Eva!

Eva (*ne vzdrži več: pozabi na vso okolico, spusti se tesno ob postelji na kolena, prime Pipana za roko, mu jo boža in med grenkimi solzami skesano jeclja*): Vid... Vid...

Mart se nejevoljno obrne stran in začne zopet nemirno hoditi po sobi sem in tja.

Bolniki se začudeni spogledujejo; prvi ranjenec zagrebe obraz v blazino in krčevito, otroško, neutolažljivo hlipa.

Vojak (*presenečen od prizora, vstane; osuplo*): Gospodična —!

Pip an (*se začne dramiti in odpira oči*): Kje sem? — Peter, kje sem?

Vojak (*zelo skrbno*): Tu, v bolnišnici, gospod major, v dobrih rokah, jaz sem pri vas in —. (*Zastane, zmedeno se ozirajoč na Evo.*)

Eva (*plašno*): In jaz, Vid, jaz, Eva...

Pip an (*se z vojakovo pomočjo nekoliko dvigne in dolgo zre brez besede na klečečo Evo, potem pa zašepeta s trepetajočim, odpuščajočim glasom*): Eva —!

Eva položi glavo na posteljo; vse telo ji stresa tiho, sproščujoče ihtenje.

Pip an se spusti nazaj na blazino in molče boža Evo po glavi.

Kratka tišina, sliši se le hlipanje prvega ranjenca. Celo Mart ustavi svojo hojo, obstane v ozadju in zmedeno, onemoglo tava z očmi po sobi.

Pip an (*se nenadoma, kolikor more, sunkovito dvigne; brez prehoda*): Peter, kje so moji papirji?

Eva presenečena dvigne glavo, se hipno umiri in se zastrmi v Pipana.

Vojak (*vzame z omarice kovčeg, ga odpre in začne brskati po njeno*): Tule, gospod major, takoj!

Eva (*prestrašeno*): Kakšni papirji, Vid?

Pip an (*pomirljivo*): Nič, nič, Evica — moje kemične analize!

Eva (*potolažena, z rahlim nasmehom*): Torej še zmeraj ves v kemiji?

Pip an: Da, da. (*Nenadoma ga navda nemir:*) Brž, Peter, brž! Evica, prosim, stori mi zadnjo uslugo, pokliči nujno šefa-zdravnika! Nujno!

Eva (*se zopet ustraši*): Zadnjo —? Moj Bog, kaj ti je, Vid?

Pip an (*proseče sklepa roke*): Prosim, hitro, Evica, hitro!

Eva (*pohiti iz sobe in pusti vrata odprta; sliši se, kako zunaj nervozno telefonira*): Halo! Sestra Eva! — Gospod profesor, prosim, nujno takoj v mojo sobo, h gospodu majorju Pipanu!

Pip an: Gospod profesor? Kdo je tu šef-zdravnik?

Eva (*se medtem vrne v sobo*): Naš gospod profesor dr. Pokoren, dragi Vid! Takoj bo tu!

Vojak je našel iskano in podal Pipanu neke notese.

Pipan (*hlastno pograbi zapisnice in jih prebira; brez zveze*): Doktor Pokoren! — Da, da tule... Kakšna sreča! — (*Mrmra odlomke kemičnih formul:*) $HC_4... H_2... C_1...$

Eva (*se preplašena vrne k postelji in podpira Pipana; boječe*): Kaj ti je, Vid?

Pipan (*še vedno v zapiskih, odsotno*): Nič, nič... (*Pogleda zamišljeno predse, zbrano:*) Da! (*Evi:*) Kemična analiza germanita, navodilo za absorbent in sredstvo proti zastrupljenju.

Peti ranjenec (*na to oznanilo zavpije z divjo radostjo*): Rešen! Rešen!

Pipan (*tišči Evi svoje notese, s skrajnim naporom*): Tu, tu! Izročiš... gospodu profesorju! (*Moči ga zapuste.*) Spati... spati...

Izčrpan omahne v naročje Evi in vojaku, ki ga oprezno položita na blazine.

Pipan (*komaj slišno*): Zbogom, Evica, Evica...

Eva (*se sesede na stol, položi glavo k Pipanu na vzglavje in komaj premagovaje obup dahne*): Vid, Vid, odpusti!

Pipan (*toliko da še ujame Evino roko in jo ponese k ustnicam*): Nič, nič, draga, ljuba... (*Se še enkrat vzpne in z zadnjo silo polglasno spregovori*): Odpuščam tebi, Evropa! (*Sunkovito poslednjič zasope, zakrili z roko, se zgrudi in umre.*)

Eva se strta vrže na umrlega in obleži kakor mrtva na njem.

Vojak poklekne ob postelji, naredi križ in začne tiho moliti; debele solze se mu ulijejo po licih.

Bolniki se mrko spuščajo nazaj v blazine; prvi ranjenec preneha ihteti, se dvigne na rokah in zbegano gleda po sobi.

Martu se najprej zazdi, da bi moral pohiteti k Evi ter jo tolažiti ali kar koli že, in res krene proti njej; blizu mrliške postelje pa mu zastane noga, ves izgubljen gleda nekaj časa topo na pretresljivo skupino, potem pa se obrne in počasi s povešeno glavo zapusti sobo.

Peti ranjenec (*tiho, blaženo*): Rešen... Rešen...

Zagrinjalo.